

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

USAME İBN MÜNKİZ'İN
HAYATI, ESERLERİ VE ŞAİRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ

HAZIRLAYAN
Remzi NAZLI

ELAZIĞ-2014

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

USAME İBN MÜNKİZ'İN
HAYATI, ESERLERİ VE ŞAIRLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ

HAZIRLAYAN
Remzi NAZLI

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu Yüksek Lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Usame İbn Münkiz'in
Hayatı, Eserleri ve Şairliği****Remzi Nazlı****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı****Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı****Elazığ – 2014, Sayfa: VIII + 65**

Usame İbn Münkiz 4 Temmuz 1095'te Suriye toprakları içerisinde bulunan Şeyzer'de doğdu. Edebiyatçı, şair ve tarihçi olan İbn Münkiz bu alanlarda çok sayıda eser verdi. Şiir alanında ki en meşhur eserlerinden biri de Divanü'ş-Şiirdir. Altı bölüm (Gazel, evsaf, medih, edep, merasi, müleh) halinde düzenlenen eserin, her bölümündeki beytler de alfabetik sıraya göre dizilmiş, yaşanan gerçek hayatla ilgili şiirlerden meydana gelmiştir. Edebiyatçı ve şair kimliğinin yanı sıra usta bir tarihçi olan İbn Münkiz tarih alanında da önemli eserler kaleme almıştır. İlmi alanlarda değerli çalışmalarıyla birlikte, Selhaddin Eyyubi ve Nureddin Zengi gibi İslam dünyası için önemli başarılarla imza atan devlet büyüklerine de danışmanlık yaparak, dönemin sorunlarına çözüm üreten iyi bir devlet adamı modeli oluşturmuştur. İbn Münkiz 23 Ramazan 584'te (15 Kasım 1188) Dımaşk'ta vefat etmiş ve Cebelikâsiyûn Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Anahtar kelimeler: Şiir, İbn Münkiz, Şiir Divanı

ABSTRACT

Master Thesis

**Osama Ibn Munkiz
His Life, Works And Poetry**

Remzi Nazlı

**The University Of Fırat
The Institute Of Social Science
Basic Islamic Sciences Department
Department of Arabic Language Rhetoric
Elazığ – 2014, Page: VIII + 65**

Osama Ibn Munkiz was born on 4 July in 1095 at Şeyzer that's under the control of Syria. Ibn Munkiz who was writer poet and historian, gave many works, writings in these fields. His masterpiece in poetry is Divanu'ş-Şiir. It was made of six episodes (Gazel, evsaf, medih, edp, merasi, müleh). Couplets in each episode were arranged in alphabetical order and poems were based on real life. In addition to his poems, he wrote important books in field of history. Ibn Munkiz, in addition to his writer and historian identity, was consultant of Selahaddin Eyyubi and Nureddin Zengi whom they were successful leaders of Islamic world. Ibn Munkiz solved the problems of his time as being successful statesman. Ibn Munkiz died on 23 Ramadan 584 at (15 November 1188) Damask and buried to Cebelikasyun Cemetery.

Key Words: Şiir, İbn Munkiz, Şiir Divanı

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
I. GENEL BİLGİLER	1
I.1. Tezin Konusu.....	1
I.2. Tezin Amacı.....	1
I.3. Tezin Yöntemi.....	1
II. USAME İBN MÜNKİZ'İN YAŞADIĞI DEVRİN ÖZELLİKLERİ	2
II.1. Siyasi Durum.....	2
II.1.1. Haçlı Seferleri.....	2
II.1.2. Zengiler.....	4
II.1.3. Eyyübiler.....	4
II.1.4. Artuklular.....	6
II.1.5. Fatımiler.....	7
II.2. İلمي Durum	9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. USAME İBN MUNKİZ'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ	11
1.1. Hayatı	11
1.1.1. Adı ve Künyesi.....	11
1.1.2. Soyu ve Ailesi	11
1.1.3. Hocaları ve Eğitimi	11
1.1.4. İkamet Ettiği Yerler.....	11
1.1.5. Vefat Tarihi ve Defnedildiği Yer	12
1.2. Edebi Kişiliği	13
1.3. Eserleri	13
1.3.1. Kitâbü'l-İ'tibâr, (كتاب الاعتبار).....	13
1.3.2. Dîvânü'ş-Şi'r, Divan Usame İbn Münkiz , (ديوان أسامة: ديوان قصائده)	14
1.3.3. Kitâbü't-Teessî ve't-Tesellî, (التأسي والتسلي).....	15

1.3.4. El-bedi fi Nakd eş-Şi'r, (البيدع في البديع: كتاب نقد للشعر).....	15
1.3.5. Kitâbü'l-'Asa, (كتاب العصا)	16
1.3.6. Kitâbü'l-Menâzil ve'd-Diyar, (كتاب المنازل والأديار).....	16
1.3.7. Kitâbü Lübâbi'l-Adab, (كتاب لباب الآداب)	16
1.3.8. Muhtasar Siyretu Ömeryn ibni'l-Cevzî, (مختصر سيرة عمرين ابن الجوزي).....	17
1.3.9. Et-Târihu'l-Bedri, (التاريخ البدري).....	17
1.3.10. Fezâ'ilü'l-Hulefâ'i'r-Râşidîn, (فضائل خلفاء الراشدين)	17
1.3.11. Kitâbü Târihi Ali Münkız, (تاريخ آلي منقذ).....	17
1.3.12. Ahbârü'n-Nisâ, (أخبار النساء)	18
1.3.13. Kitâbü'ş-Şeyb ve'ş-Şebâb, (الشيب و الشباب).....	18
1.3.14. Târihu'l-Kil'â ve'l-Husûn, (تاريخ القلاع والحصون).....	18
1.3.15. En-nevm ve'l-Ahlâm, (النوم والأحلام).....	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. USAME İBN MUNKİZ'İN ŞAİRLİĞİ VE ŞİİRİNİN GENEL

ÖZELLİKLERİ	20
2.1. Şiir (الشعر).....	20
2.2. Usame'nin Şairliği ve Şiir Divanı.....	22
2.2.1. Gazel (الغزل).....	33
2.2.2. Medih (المديح)	34
2.2.3. Mersiye (المراثي):	38
2.2.4. Tasvir (الأوصاف).....	39
2.2.5. Müleh (الملح).....	40
2.2.6. Edeb (الأدب)	41
2.3. Şiirinin Genel Özellikleri	42
2.3.1. Usame ibn münkiz'in şiirinde konular	43
2.3.1.1. Usame'nin şiirinde insan figürü ve etkileri	44
2.3.1.1.1. Usame'nin şiirinde kadın	44
2.3.1.1.2. Usame'nin savaşlarında ve karşılaşmalarında savaşçı insan figürü.....	50
2.3.1.2. Usame'nin şiirinde tabiat figürü ve etkileri	54
2.3.1.2.1. Usame'nin şiirinde hayvan figürü ve etkileri.....	55
2.3.1.2.2. Usame'nin şiirinde bitki figürü ve etkileri.....	56
2.3.1.2.3.Usame'nin şiirinde gökyüzü figürü ve etkileri	57

SONUÇ.....	58
BİBLİYOGRAFYA	60
EKLER.....	62
ÖZGEÇMİŞ.....	65

ÖNSÖZ

Tarihçi, edebiyatçı ve iyi bir şair olarak bilinen İbn Münkiz, yaşadığı devir ve verdiği eserler itibariyle adından çokça söz ettirmiştir. Onun yaşadığı dönemde, İslam dünyası açısından büyük zorluklar yaşanmıştır. Bu dönem İslam birliğinin bozulduğu, Müslümanların küçük beyliklere bölüdüğü, Haçlı Seferlerinin bir kara bulut gibi Müslümanları kapladığı ve Müslümanların kalbi olan Beytul Makdis'in işgal altında olduğu bir dönemdir.

Bununla birlikte, İslam dünyasını içine düştüğü bu durumdan kurtarmak için mücadele eden, İmaduddin Zengi, Nureddin Zengi ve Selhaddin Eyyubi gibi büyük komutanlar da yine bu dönemde yetişmiştir. İbn Münkiz, ilmi tecrübesi ve mücadelecilik kişiliğiyle bu İslam komutanlarının üzerinde derin etkiler bırakmış ve onlara danışmanlık yapmıştır.

İbn Münkiz'i ve yaşadığı dönemin siyasi, ilmi ve edebi durumunu daha iyi anlayabilmek, şairliğini ve şiirlerinde işlediği konuları incelemek ve ileriki araştırmalara bir basamak teşkil etmesi amacıyla böyle bir çalışma yapmayı uygun gördük.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde İbn Münkiz'in yaşadığı devrin özelliklerine kısaca değindikten sonra, birinci bölümde hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde ise şairliğini, şiirinin genel özelliklerini ve şiirlerinde işlediği konuları, Şiir Divanı çerçevesinde, ele almaya çalıştık. Sonuç kısmında da yaptığımız çalışmayı değerlendirdik.

Bu çalışmanın hazırlanmasında her türlü katkılarından dolayı değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Muzaffer ÖZLİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR

- AÜ** : Ankara Üniversitesi
a.g.e. : Adı Geçen Eser
b. : İbn, bin
çev. : Çeviren
DÜ. : Dicle Üniversitesi
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h. : Hicri
MÜ : Marmara Üniversitesi
m. : Miladi
s. : Sayfa
thk. : Tahkik Eden
Yay. : Yayın
ö. : Ölüm

GİRİŞ

I. GENEL BİLGİLER

I.1. Tezin Konusu

Araştırmanın konusu Usame İbn Münkiz'in hayatı, eserleri, edebi kişiliği, şairliği, Arap edebiyatına katkısı ve yaşadığı (m. 1095-1188. h. 488-584) dönemin siyasi, iktisadi ve ictimai durumu olacaktır.

I.2. Tezin Amacı

Bu araştırmamızda; Müslümanların birliğini sağlayarak haçlılara karşı büyük başarılar kazanan Selahaddin Eyyubi'ye danışmanlık yapmış ve kendisinin tabiriyle Frenklere karşı bizzat savaşmış, edebiyatçı, şair ve aynı zamanda tarihçi olan İbn Münkiz'in hayatını, eserlerini, edebiyatçı yönünü incelemek ve özellikle şiirlerinin tahlilini yaparak Arap Edebiyatına katkılarını ortaya koymaktır.

I.3. Tezin Yöntemi

İbn Münkiz'in hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve şiir divanı çerçevesinde şiirinin genel özelliklerini tahlilden ibaret olan araştırma konusu ile ilgili bilgiler derlenerek "tasnif yöntemi" ile sınıflandırılıp konu ile ilgili kaynaklar detaylıca incelenip açıklığa kavuşturulacaktır. Kaynak kitap ve doküman bakımından çalışmamızı zengin tutmayı amaçladık. Bu amaçla, hem tarih alanında hem de Arap Edebiyatı alanında en fazla rağbet görmüş kaynak eserlere yer verilecektir. Seçtiğimiz bu kaynak eserlerde konumuzu ilgilendiren kısımları itina ile seçilmiş, konumuzla alakası olmayan bilgilere yer verilmeyerek gereksiz uzatmalardan kaçınılmıştır.

II. USAME İBN MÜNKİZ'İN YAŞADIĞI DEVRİN ÖZELLİKLERİ

II.1. Siyasi Durum

Usame İbn Münkiz'in yaşadığı (m. 1095-1188/ h. 488-584) yıllar İslam dünyasının birçok bölünmüşlüğe uğradığı, İslam'ın kalbi olan Kudüs'ün işgal edildiği ve İslam topraklarının sürekli olarak haçlı saldırılarına maruz kaldığı bir zaman dilimidir. M.1097 yılında Usame iki yaşındayken Antakya'yı haçlılar ele geçirmişti. Kısa bir süre sonra Ebu'l Muharref vefat edince Usame'nin babası olan Mecdüddin Ebu Saleme Mürşid kardeşi İzzeddin Ebu'l-Asakir Sultan lehine Şeyzer Kalesi emirliğinden feragat etmişti.¹

Ebu'l Asakir hâkimiyetinde olan Şeyzer Kalesi sık sık haçlı muhasarasına maruz kalıyordu. Bu dönemde, Usame'nin Frenkler diye adlandırdığı Haçlılar kuzeyden ve Doğu Akdeniz sahillerinden gelerek özellikle sahil şeridini işgal etmiş durumdaydı. Kudüs, Nablus, Antakya, Lazikiyye, Trablus, Gazze, Şeyzer yakınlarındaki Kefertab ve Affamiye² haçlıların elindeydi. Bölgede Kudüs Krallığı, Antakya Prenskipliği gibi küçük haçlı devletleri kurulmuş ve bu devletler zaman zaman ordularını birleştirerek Müslümanlar üzerine saldırılar düzenlemişlerdir. Suriye-Irak bölgesinde, Selçuklu sultanına bağlı büyük komutan Atabek Nureddin Mahmud b. Zengi'nin hâkimiyeti vardı. Sonradan bölgeyi tamamen hâkimiyeti altına alacak olan Selahaddin Eyyubi de Nureddin Zengi'ye bağlı komutanlardan biriydi. Bugün Türkiye'nin güney doğusuna isabet eden bölgenin önemli bir kısmı Artukluların hâkimiyetindeydi.³

M. 909-1171 yıllarında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye de hüküm süren Şii Fatımi devleti, taht kavgaları ve saray entrikalarıyla yıkılma noktasına gelmiş ve Frenklerin işgal etmek için fırsat kolladığı, siyasi çalkantıların baş gösterdiği bir duruma düşmüştü. Selahaddin, Fatımi hilafetine son verinceye kadar da böyle devam etmişti⁴.

II.1.1. Haçlı Seferleri

Haçlı Seferleri, İslam'a karşı haçlılardan gelen bir cevap niteliği taşır. Kökleri İslam'ın zuhuruna ve Müslümanların Arap Yarımadası'ndan çıkıp Bizans'la çatışmasına dayanmaktadır. Bu seferler canlı bir organizma gibi asırlar boyu gelişip

¹ Kehlâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifin: Terâcimü Musannaifi'l-Kutubi'l-'Arabiyye*, Yay. Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, 1957, II, 252.

² Lazikiyye, Şeyzer, Kefertab, Affamiye bu günkü Suriye toprakları içerisinde yer alır.

³ El-İsfehani, İmadüddin Katib, *Hurubu's-Selahaddin Ve Fethu Beyti'l-Makdis*, Yay, Daru'l-Menar, Kahire, 2004, s, 23-26.

⁴ İbn Münkiz, Usame, *Kitabü'l-İ'tibar*, (Çev. Yusuf Ziya Cömert), Kitabevi Yayınları, III. Baskı, İstanbul, 2012, s, 14.

durmuştur. Bir merhale bitmeden ikincisi meydana gelmiştir. Bu seferler h. 488-690/ m. 1095-1291 yılları arasında uzayıp gitmiştir. Haçlı seferlerinin bu kadar uzun sürmesinin çok sayıda sebebi vardır. Tarihçiler haçlı seferlerinin en önemli sebebinin sömürgeci anlayış olduğu konusunda hemfikirdirler. Batı Avrupa'da doğan ve İslam beldelerine Şam'a, Irak'a, Anadolu'ya, Mısır'a ve Tunus'a silahlı hücumlar gerçekleştiren Haçlıların hedefi Müslümanları yok etmek ve Beytul Makdis'i ele geçirmektir. M. XI. asırda Batı Avrupa'da organize olan bu seferlerin sebepleri dini, ictimai, fikri, iktisadi ve siyasi idi. Din ise hedeflerin gerçekleşmesi için bir maske olarak kullanıldı.⁵

Hicri beşinci asrın (m. XI asır) ortalarından bu yana, Batı Avrupa Haçlı hareketlerinin merkezi oldu. Bizans devleti zayıflamış, güçlü Selçuklu devleti darbeleri altında iyice sersemlemişti. Bu sebeple Batı Avrupa'dan yardım talep ediyordu. Bu arada Batıdaki Endülüs ve Sicilya Müslümanlarının durumu kötüye gidiyordu. Batı Avrupa, Endülüs Müslümanlarına karşı savaşta İspanyol Hıristiyanlarına her çeşit desteği veriyordu. Bu durum Murabıtları ve Sicilya Müslümanlarını Afrika'dan yardım istemeye sevk etti. Bütün bunlar Haçlı Seferlerini evrensel hale dönüştürdü. Papalık bunu destekliyor, propagandasını yapıyor, insanları oraya yönlendiriyor ve manevi destek sağlıyordu. Bu Haçlı savaşı, Papa İkinci Urban'ın (h. 488 m. 1095) senesinde Haçlı Seferlerinin başladığını ilan edişinden önceydi. Bu sebeple Afrika, haçlılarla mücadele alanlarından biri olarak addedilir. Afrika cephesi Haçlı düşman birliklerinin faal olduğu bir alandı.⁶ Haçlı kuvvetlerini tetikleyenler, bekledikleri fırsatı h. V. asrın ortalarında buldular ve Müslümanları aynı anda üç cephede (Endülüs, Sicilya ve Afrika) birden vurmak için ölümcül bir dalga halinde harekete geçtiler. Haçlı seferlerine karşı Müslümanlar, mezhepleri farklı olsa da tek vücut halinde mukabelede bulundular.⁷

Bu dönemde Hıristiyan Batı dünyasının iki reisi –ki onlar; papa ve imparatordu- birbiriyle çatışma içindeydi. Bu çatışmalar Avrupa'yı etkisi altına alıyor, kasıp kavuruyordu. Papalık bu dönemde büyük bir kuvvete ve geniş bir nüfuza sahipti. Papalık bu nüfuzunu kullanarak bütün dünya Hıristiyanlarının ruhani lideri olmayı hedefliyordu. Yine bu dönemde Doğu Ortodoks Kilisesi ve Batı Katolik Kilisesi arasında mevcut ihtilaflar devam ediyordu. Bundan dolayı Doğu ülkelerine Haçlı Seferi açılması fikri papa ikinci Urban'a açılınca o, iki kilise arasındaki çekişmeyi bitirmek ve

⁵ Sallabi, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yay. İstanbul, 2010, s. 21-22.

⁶ Ebu Halil, Şevki, *Fethu's-Sikilye*, Yay. Daru'l Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1998, s. 17-18

⁷ El-İsfehani, İmaduddin Katib, *Hurubu's-Selahaddin Ve Fethu Beyti'l-Makdis*, Yay, Daru'l-Menar, Kahire, 2004, s. 16-17.

Ortodoks Kilisesini Katolik Kilisesine ilhak etmek için bunu bir fırsat bildi. Bütün bunlar, Müslümanlara karşı kutsal savaş, Bizanslıları himaye ve Filistin'deki kutsal arazilerin geri alınması adı altında yapıldı.⁸

II.1.2. Zengiler

Devletin temelleri, Kasımuddavle Aksungur'un (h. 480 m. 1087-1088) yılında Halep'te doğan oğlu İmadudin Zengi tarafından atılmıştır. Babası Aksungur, Selçuklu Sultanı Alparslan'ın himayesinde yetiştikten sonra Melikşah'ın hizmetine giren Memlukların ileri gelenlerinden biriydi. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah (h.479 m.1086) Halep'i Ukayliler'den aldığı zaman, vezir Nizamulmülk'ün tavsiyesiyle şehir idaresine Aksungur'u tayin etmişti.⁹ Sultan Mahmud 1127 yılında Musul valiliğine Zengi'yi atadı ve Atabey unvanıyla oğlu Alparslan'ı himayesine verdi. Böylece Musul da Zengiler dönemi resmen ve fiilen başlamış oldu. Musul'a vali olarak atanan Zengi şehre girdiği zaman derhal teşkilatı kendi yönetim anlayışına uygun bir hale soktu.¹⁰

Zengiler Hanedanı (m.1146-1174) yılları arasında Halep'i merkez edinerek el-Cezire Suriye ve hayatının sonlarına doğru da Mısır'ı elinde tutan Nureddin Mahmud zamanında gücünün zirvesine ulaşmıştır. Fakat Nureddin Mahmud'un ölümü ve bölgede yeni bir güç olarak Selahaddin Eyyubi'nin ortaya çıkması bu devletin çöküşünün de başlangıcı olmuştur. Zengi Hanedanı da Artuklular gibi pek çok kola bölünmüş ve bunların en güçlüsü olan Halep kolu, Nureddin Mahmud'un ölümünden kısa bir süre sonra m. 1185'te Selahaddin'nin hâkimiyetini tanıyan ilk Zengi kolu olmuştur. Bu tarihten sonra biri Musul diğeri Sancar olmak üzere iki Zengi kolu yaşamaya devam etti.¹¹

II.1.3. Eyyübiler

Zengililer'in bir devamı olan ve adını Yusuf b. Eyyub'un babası Necmeddin Eyyub b. Şadi'den alan Eyyübiler, (m.1171-1462) yılları arasında Ortadoğu, Mısır, Hicaz, Yemen ve Kuzey Afrika'da hüküm süren bir İslam devletidir. Eyyübiler

⁸ Sallabi, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yay. İstanbul, 2010, s, 26.

⁹ Şahabeddin Abdurrahman, b. İsmail b. İbrahim b. Osman, *Kitabu'r-Revdeteyn fi Tarihi Devleteyn en-Nuriyye Ve's-Selahiyye*, Yay. Daru'l Kutubi'l İlmiye, Beyrut, 2002, s, 96-97.

¹⁰ Gök, Halil İbrahim, *Musul Atabekliği: Zengiler, Musul Kolu*, AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2001, s. 1-7.

¹¹ Kaya, Önder, *Eyyubi Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzafferaddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırma Enstitüsü Ana Bilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2000, s. 21-23.

Kürtlerin Revvâdiyye aşiretindedir. Bu aşiret Ermenistan'ın başkenti Tiflis yakınlarında, Azerbaycan'ın en son hududu olan Duin beldesinden gelmiştir. Eyyubiler Eyyub b. Şadi'ye nispet edilmişlerdir.¹²

Eyyubiler'in tarih sahnesindeki önemli rolleri h. 559-564 m. 1164-1169 yıllarında yapılan Mısır seferleriyle başladı. Bu sırada Mısır'da vezirlikten uzaklaştırılan Fatımi Veziri Şâver b. Mücir, Nureddin Mahmud Zengi'den yardım istemek için Dımaşk'a geldi (h. 558 m. 1163). Nureddin Mahmud Zengi h. 559 m. 1164 yılında Şirkuh'u bir birliğin başında Mısır'a gönderirken yanına yardımcı olarak yeğeni Selahaddin'i verdi. Şirkuh üç yıl sonra Mısır'a bir sefer daha yaptı, fakat başarısızlığa uğradı. Haçlıların Mısır'ı işgale teşebbüs etmeleri üzerine h. 564'te (m.1168-69) Fatımi Halifesi Âdîd Lidinillah ve veziri Şâver, Nureddin Zengi ile Şirkuh'tan yardım istediler. 7000 civarındaki süvari birliğiyle Mısır'ın yardımına giden Şirkuh, Mısır'da idareyi ele geçirdi ve 17 Rebiulahir 564 tarihinde Fatımi Halifesi Âdîd Lidinillah tarafından vezir tayin edildi. İki ay sonra da öldü. Bunun üzerine yeğeni Selahaddin ordu kumandanları tarafından başkumandan seçildi. Ayrıca Halife Âdîd Lidinillah, onu amcasının yerine vezir tayin etti. Böylece Selahaddin, 25 Cemâziyelâhir 564 tarihinde hem Fatımi veziri hem de Nureddin Zengi'nin Mısır ordusu başkumandanı oldu.¹³

Aldığı siyasi-idari tedbirlerle kısa zamanda kabiliyetini gösteren Selahaddin, önce Fatımi ordusunu ve taraftarlarını idareden uzaklaştırdı. Selahaddin, Nureddin Zengi'nin teşvikiyle (h. 564-566/ m.1169-1171) yılları arasında Mısır'daki Fatımi rejimini yavaş yavaş etkisiz hale getirmeyi başardı. Daha sonra Fatımi hilâfetini ortadan kaldırıp Mısır'da Abbasiler adına hutbe okuttu.¹⁴

Nureddin Zengi'nin Dımaşk'ta ölümü üzerine h.569/ m. 1174 yerine on bir yaşındaki oğlu el-Melikü's-Salih Nureddin İsmail geçti. Bunun üzerine Nureddin Zengi'nin devleti parçalanma noktasına geldi. Bu sırada Mısır da olan Selhaddin, 12 Ekim 1174 tarihinde Mısır'dan Suriye'ye hareket etti ve Şam'a gelerek devletin yönetimine geçti. Dımaşk, Ba'lebek, Humus, Hama gibi önemli merkezleri kolaylıkla ele geçirdi. Fakat Musullularla iş birliği halinde olan Halepliler, Selahaddin ile anlaşmaya yanaşmayıp Frenkler (Haçlılar) ve Haşhaşiler'le iş birliği yaparak onu

¹² Sallabi, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yay. İstanbul, 2010, s, 241.

¹³ İbn Kesir, *El Bıdaye Ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2000, XII, 456-457; Muhammed Aşur, Fayed Hammad, *Cihadu'l İslami Didde Salebiyyin fi Asri'l Eyyubi*, Yay. Daru'l İ'tisam, Kahire, 1982, s, 25-27.

¹⁴ Sallabi, Ali Muhammed, *Devletu Zengiyye; Necah Meşruu'l İslamiyy Bi Kiyadeti Nureddin Mahmud Şehid fi Mukavemeti Teğelğul Batıniyy Ve Gezu Salebiyy*, Yay. Darul Ma'rife, Beyrut, 2007, s, 571-572,

Suriye'den atmak için savaştılar. Ancak bu savaşlar, Selahaddin'in galibiyetiyle neticelendi. Mücadele, tarafların kesin olarak anlaşmalarıyla sona erdi. 15 Zilhicce 571 de Anadolu Selçukluları ile Artuklular'ın da katıldığı bir antlaşma imzalandı. Selahaddin, Bizans ile iyi ilişkiler içinde olduğu h. 582 m. 1186 yılında Kerek Şevbek Prinkepsi Renaud de Chatillon Mısır'dan Şam'a gelen bir kervanı vurdu. Bunun aralarındaki anlaşmaya aykırı olduğunu söyleyip tazminat isteyen Selahaddin, olumlu cevap alamayınca Kudüs Haçlı Krallığı topraklarına bir sefer yapmaya karar verdi. 24-25 Rebiulahir 583 günleri cereyan eden Hittin Savaşı'nda Haçlıları büyük bir yenilgiye uğrattı. Bir yıldan kısa bir zaman içinde Sur dışındaki bütün Kudüs Haçlı Krallığı topraklarını ele geçirdi. Antakya Prinkepsliği topraklarının çoğunu ve Trablus Kontluğu topraklarının bir kısmını zapt etti.¹⁵

Hittin zaferi, Kudüs'ün fethi, Haçlıların ellerindeki toprakların büyük kısmının geri alınması, Avrupa'da büyük bir tepkiye sebep oldu. Avrupa Katolik dünyası ayaklandı. Bütün Avrupa hükümdarları yeni bir Haçlı Seferine katılmaya karar verdiler. İslam dünyasının Selahaddin'i yalnız bırakmasına rağmen Selahaddin, bu muazzam güce karşı direndi. Onun, Sur Yafa arasındaki sahil şeridini Haçlılara bırakmasına karşılık, Haçlılar Kudüs'ü ve fethedilen diğer toprakları Selahaddin'e bırakmaya razı oldular. 21 Şaban 588'de üç yıl sekiz ay süreli, karada ve denizde geçerli bir antlaşma imzalandı. Barışın ardından ülkesinin savunma tedbirlerini almakla meşgul olan ve daha sonra devlet yönetimini yeniden düzenlemek isteyen Selahaddin, 27 Safer 589 tarihinde Dımaşk'ta vefat etti.¹⁶

II.1.4. Artuklular

Diyarbakır ve Mardin çevresinde m. 1102-1409 tarihleri arasında hüküm süren bir Türkmen hanedanı olan Artuklular, Mardin Hısnıkeyfa (Hasankeyf) ve Harput olmak üzere üç kolda hüküm sürmüştür. Döğer boyundan Eksük adlı bir beyin oğlu olan Artuk Bey, M. 1063 yılında Sultan Alparslan'ın hizmetine girdi ve Malazgirt Zaferi'nden sonra onun emriyle Anadolu'ya geçerek Bizans'a karşı başarılı mücadelelerde bulundu. Alparslan'dan sonra sultan olan Melikşah, Artuk Bey'i Anadolu'dan geri çekip Hulvân'ı iktâ etti ve kendisini Bahreyn Karmatîleri'ni itaat altına almakla görevlendirdi. Artuk Bey bu görevi başarıyla tamamladıktan sonra Melikşah'ın Diyarbakır bölgesine hâkim olan Mervânîler üzerine gönderdiği orduya katıldı. Bu sefer

¹⁵ Şeşen, Ramazan, "Eyyubiler", DİA, XII, 21-22.

¹⁶ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XII, 69-72.

sırasında Irak'ın Acem Valisi Fahrüddeve ile anlaşmazlığa düşen Artuk Bey'in Sultan Melikşah ile arası açıldı ve bu yüzden sultanın kardeşi Suriye Meliki Tutuş'un hizmetine girdi; Tutuş da ona Kudüs ve havalisini iktâ olarak verdi. Artuk Bey'in ölümünden sonra yerine oğulları Sökmen ve İlgazi geçtiler. Kudüs H. 1098 yılında Fatımiler tarafından zapt edilince Sökmen, Halep Meliki Rıdvan b. Tutuş'un yanına geldi. İlgazi ise Irak'ta kendisine verilmiş olan bölgeye çekildi; kısa süre sonra da Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar tarafından Bağdat şahneliğine tayin edildi.¹⁷

II.1.5. Fatımiler

M. 909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren İslam tarihinde derin izler bırakan bir Şii İslam devletidir. Kurucuları Hz. Fatıma ve Hz. Ali yoluyla Hz. Peygamberin soyundan geldiklerini iddia ederler. Kuzey Afrika'da ortaya çıkan Fatımi Devleti'nin esası İsmaililik hareketine dayanır. Devletin kurucusu Mehdi, Afrika'ya ayak bastığı andan itibaren Fatımi Halifeliği'nin hedeflerini gerçekleştiremeyeceğini anladı. Çünkü eldeki imkânlar çok azdı ve Maliki âlimleri de onlara karşı direniyordu. Fatımiler, İslam dünyasına hâkim olabilmek için doğuya hâkim olup özellikle Mısır'ı ele geçirmekten ve doğuya doğru yayılmaktan başka çarelerinin olmadığını anladılar.¹⁸

Fatımilerin doğuya doğru genişleme düşüncesi ancak Fatımi Halifesi Muiz-Lidinillah tarafından gerçekleştirilebilmiştir. El-Mağribü'l-aksâ da Fatımi nüfuzunun genişlemesini temin eden Fatımi kumandanı Cevher es-Sıkıllı'nın başarıları (357/968) halifenin dikkatini çekmiş ve onun askeri dehası sayesinde Mısır'ı zapt edebileceğine kani olmuştu. İhşidiler'in son güçlü valisi Kâfur'un ölümünden sonra Mısır'da baş gösteren iç karışıklıklar, h. 352 m. 963 yılından beri yaşanmakta olan ekonomik kriz ve bu arada dailerin yoğun faaliyetleri Fatımilerin büyük projelerini uygulamaya koymalarına imkân verdi. Cevher es-Sıkıllı Mısır'ı ele geçirdikten sonra Halife Muiz Lidinillah'ın talimatı doğrultusunda Fustat'ın kuzeydoğusunda yeni bir şehir kurdu. Burada büyük bir saray ve cami İnşa etti. Cevher'in Muiz Lidinillah'ın naibi sıfatıyla Mısır'a hükmettiği dört yıllık süre (M. 969-973) Mısır'da Fatımi tarihinin en önemli devrelerinden biri sayılır. Hutbelerden ve sikkelerden Abbasi halifesinin adı çıkarılıp onun yerine Muiz Lidinillah'ın adı ikame edilmiştir. Cevher şartların uygun hale geldiği

¹⁷ Alptekin, Coşkun, "Artuklular", DİA, III, 415.

¹⁸ Ğeynan, Muhammed Abdullah, *Hakim Biemrillah Ve Esraru Da'vetu Fatımiyye*, Yay. Mektebetu Hanci, Kahire, 1983, s. 252-255.

ilk fırsatta, Halife Muiz-Lidinillah'ı Mısır'a davet etti. Halife bütün mal varlığıyla birlikte Mısır'a doğru yola çıktı.¹⁹

Muiz Lidinillah ile Aziz Billâh, m. 975-996 Cevher ve Ya'kûb b. Killis'in de gayretleriyle iki asır devam edecek olan Fatımi Devleti'nin temellerini attılar. Fatımiler Devleti Müstansır Billah'ın zamanında (m. 1036-1094) en geniş sınırlarına ulaştı. Mısır, Güney Suriye bölgesi, Kuzey Afrika, Sicilya, Afrika'nın Kızıldeniz sahilleri, Hicaz ve Yemen bu devletin sınırları içindeydi. Ayrıca Maşrık'ta Sünnilerin idaresinde olan çok sayıda şehir hâkimi de Müstansır Billah'a tâbi oldu. Fakat bu koca devlet çok kısa bir sürede küçülmeye başladı.

Fatımilere karşı Selçuklulardan yardım isteyen Abbasiler, bir taraftan Fatımilerle Bizanslılar arasındaki ilişkileri bozmaya çalışırken diğer taraftan Afrika Valisi Muiz b. Badis'i Fatımi hâkimiyetini tanımaması yönünde kışkırttılar. Muiz b. Badis de m. 443 m.1051 yılında Fatımilerle olan bütün bağlarını koparıp Afrika da hutbeleri Abbasiler adına okutmaya başladı. Selçuklular ise Bizanslılarla anlaşma yaparak onların Mısır'a buğday göndermelerini durdurdular. İslam dünyasına canlılık kazandıran Sünni Selçuklu devleti Tuğrul Bey'in başkanlığında Abbasi Halifeliği'ni Fatımilerin eline düşmekten kurtardı. Sonuçta Fatımiler Suriye bölgesindeki yerlerini kaybettiler ve buralar h. 468'de m. 1075 Selçuklular'ın eline geçti. Mısır bu dönemde büyük bir ekonomik kriz içine düştü. Çeşitli askeri gruplar arasında meydana gelen çatışmalar da iç karışıklığa sebep oluyordu. Olayların olumsuz yönde gelişmesi Halife Müstansır Billah'ı, Akkâ'nın yönetimini üstlenmiş bulunan ordu kumandanı Bedr el-Cemâli'yi yardıma çağırarak zorunda bırakmıştır. H. 466 m.1074 yılında Mısır'a gelen Bedr el-Cemali anarşiyi kontrol altına almaya, huzur, emniyet ve istikrarı yeniden tesis etmeye muvaffak oldu.²⁰

Buna karşılık halife yetkilerini Bedr el-Cemali'ye devretti. Böylece Fatımiler tarihinde yeni bir dönem başlıyordu. "Vezirlerin nüfuz asrı" adı verilen bu dönemde devletin İşlerini emirler üstlenmişlerdi. Bu arada Sünnilerden de vezirlik makamına getirilenler oldu. Âdil b. Sellâr bunlardan biridir. Vezirlik makamı üzerindeki bu çekişmeler ülke içinde ve hatta sarayda çeşitli karışıklıklara sebep oluyor, ahlâk dışı hikâyelerin anlatılmasına yol açıyordu. H. 539/ m. 1144 yılında Mısır'a gelen Emir Usame b. Münkiz bu entrikaların önlenmesinde büyük rol oynamış ve entrikalar h. 548 yılı başlarında (m.1153) Vezir İbnü's-Sellâr'ın ölümü, Abbas es-Sanhâcî'nin vezirlik

¹⁹ Ğeynan, *a.g.e.,s*, 24-26.

²⁰ Seyyid, Eymen Fuat, "Fatımiler", DİA, XII, 231.

makamına gelmesi ve oğlu Nasr'ın Halife Zâfir Biemrillâh'ı öldürmesiyle son bulmuştur. Haçlılar bu karışıklıkları fırsat bilerek Fatımilerin Suriye'deki son kalesi Askalân'ı da işgal ettiler (h.548/ m. 1153).²¹

Şâver b. Mucir ve Dırgâm b. Âmir arasındaki mücadelede Şâver Dimaşk Emiri Nureddin Mahmûd'a sığındı, ondan kendisine yardımcı olmasını ve vezirlik makamına iade edilmesini istedi. Nureddin de Esedüddin Sîrküh el-Mansur kumandasındaki orduyu Mısır'a gönderdi. Fakat Şâver'in Nureddin'e verdiği sözü yerine getirmeyerek Şirküh'tan Mısır'ı terk etmesini istemesi üzerine, Esedüddin'in ordusu Bilbîs'i zapt etti ve doğu vilâyetlerini idaresi altına aldı. Şâver bu defa Haçlılara sığındı, Şirküh'a karşı onlardan yardım istedi. Bu durum Nureddin ile Kral Amaury ordularının Mısır üzerindeki arzularını tahrik etti. Sonunda Şâver öldürüldü ve Nureddin'in ordusu Mısır'a girdi. Esedüddin Şirküh 17 Rebiulahir 564 tarihinde Fatimi vezirliğine tayin edildi, fakat iki ay sonra vefat etti. Bunun üzerine Halife Âdîd onun yeğeni Selahaddin Eyyubi'yi vezirlik makamına getirdi. Böylece Mısır'da ve Ortadoğu'da yeni bir dönem başlamıştı. Mısır'da Sünni inkılâp tamamlanarak Fatımiler adına hutbelere son verilmiş ve Abbasiler adına hutbe okunmaya başlanmıştır. Bütün bu değişiklikler büyük bir sükûnet içinde cereyan etmiştir.²²

II.2. İlmi Durum

XII. asrın başından itibaren Şam ve el-Cezire'deki ilmi hayat, siyasi birliğin bozulması ve Frenklerin Müslümanlara karşı askeri bakımdan üstün olmaları sebebiyle zayıflamıştı. Âlimlerin ilmi faaliyetlerini sürdürebilecekleri cezbedici bir muhitin bulunmaması, İslam dünyasının diğer yerlerinden buralara gelebilecek âlimlerin seyahatini engellemişti. Zengi hükümdarı Nureddin'in Şam bölgesinde siyasi birliği sağlaması ve Frenklere karşı büyük başarılar kazanması diğer sahalarda olduğu gibi ilmi sahada da bu bölgede büyük bir canlılık meydana getirmişti.²³

Şam bölgesinde ilmi hayatın canlanmasının en mühim nedenlerinden biri Nureddin'in âlimleri himaye etmesi, ilmi hayatın devamı için gerekli şart ve imkânları temin etmesiydi. Sultan Nureddin ilmi hayatı canlandırmak, Bâtınıliğe karşı Sünniliği güçlendirmek için birçok yeni medrese açmış, bu medreselerde tedrisat yapan hoca ve talebelerin ma'îşetini temin etmek için de vakıflar kurmuştur. Onun ilme ve âlimlere

²¹ İbn Münkiz, *Kitabü'l-İ'tibar*, s. 43-47.

²² Sallabi, Ali Muhammed, *Devletü Zengîyye; Necah Meşruu'l İslamiyy Bi Kiyadeti Nureddin Mahmud Şehid fi Mukavemeti Teğelğul Batıniyy Ve Gezu Salebiyy*, Yay. Darul Ma'rife, Beyrut, 2007, s. 581-583,

²³ Basuyuş, Bedrettin, *Selahaddin Eyyubi Devrinde İlmi Faaliyetler*, Hivda Yay. İstanbul, 2009, s. 25-26.

verdiği değeri duyan âlimler de İslam âleminin muhtelif mıntukalarından buraya akın etmeye başlamışlardır. Eyyübi devletinin kurucusu Sultan Selahaddin dönemindeki ilmi faaliyetlerde selefi Nureddin Zengi dönemindeki çalışmaların devamıdır. Eyyubiler âlimlere önem veriyorlar ve Sünni itikadın yerleşmesinde onlara imkân tanıyorlardı.²⁴ Bilindiği üzere başta Selahaddin olmak üzere Eyyübi hükümdarlarından birçoğu, ilimle meşgul olmuş, aralarından eser te'lif eden melikler çıkmıştır. Sultan Selahaddin'in bizzat kendisi Kur'ân'ı, Ebu Temmâm'ın *el-Hamâse*'sini, Ebu İshâk eş-Şirazi'nin *et-Tenbîh fi'l-Fıkh*'ını ezberden biliyordu. Usame b. Münkiz'in divanını çok okuyordu.²⁵

Kutbuddîn en-Nîsâbûrî, Sultan ve çocukları için bir akide kitabı yazmıştı. Sultan, İbn Şeddâd'dan Süleym er-Râzi'nin fıkha dair muhtasarını, m. 1181 yılında İskenderiye'de İbn 'Avf'tan *el-Muvattâ'ı* okumuştur. Yine İskenderiye'de m. 1177 yılında meşhur hadisçi es-Silefi'den, Tâceddîn el-Bündehi'den, daha sonraları İbn Şeddâd'dan hadis okumuştur. Sultan Selahaddin'in tarih ve edebiyat kültürü de çok geniştir. İbni Şeddâd, Selahaddin için “*Başkalarından duymadığımız güzel şeyleri ondan öğrenirdik*” demektedir. Nureddin devrinde siyasi birliğin sağlanması, her türlü ilmi çalışmaların yapılacağı ortamın hazırlanması, Şam bölgesini ilmi hareketler bakımından önemli bir konuma getirmişti. Selahaddin devri ise Şam bölgesi ile birlikte Mısır'ın da mühim bir ilim merkezi haline gelmesini sağlamıştır. İslam âleminin doğusundan ve batısından gelen âlimlerin yanında, buldukları yerde baskı ve tahakkümle karşılaşan idareciler de Selahaddin'in himayesine sığınmışlardır. Sultanın âlimleri himaye etmesi çok yönlü ve âlim bir şahsiyet olan Abdüllatif el-Bağdadi'nin (ö. h. 629 m. 1231) de Kudüs, Dımaşk ve Mısır'a gelmesini sağlamıştır. Sultan Selahaddin ve oğulları onu takdir edip Dımaşk camiinde ders okutmakla görevlendirmişlerdir.²⁶

²⁴ Sallabi, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yay. İstanbul, 2010, s, 325.

²⁵ Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İsar Vakfı Yay. İstanbul, 1998, s, 120.

²⁶ Basuyuş, a.g.e., s. 25-26.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. USAME İBN MUNKİZ'İN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Adı ve Künyesi

Künyesi Ebu'l-Hâris (Ebu'l-Muzaffer) lakabı Müeyyidüddeve Necmuddin adı ise Usame'dir. Münkizoğulları hanedanına mensub olduğu için İbn Münkiz olarak tanınmıştır.²⁷

1.1.2. Soyu ve Ailesi

Usame b. Mürşid b. Ali b. Mukalled b. Nasr b. Münkiz eş-Şeyzeri el-Kinâni el-Kelbi 27 Cemâziyelâhir 488'de²⁸ (4 Temmuz 1095) babası Mürşid'in emiri bulunduğu Şeyzer'de doğdu. Münkizoğulları hanedanına mensup emir, tarihçi ve ediptir. Selçuklu sultanı Alparslan'ın Bizans imparatoru Diyojenle yaptığı Malazgirt savaşından 24 yıl sonra; yâda haçlıların Kudüs'ü işgalinden dört yıl önce, dünyaya geldi.²⁹

1.1.3. Hocaları ve Eğitimi

Babası ve daha sonra onun inzivaya çekilmesi üzerine yerini alan amcası Ebu'l-Asâkir Sultan tarafından, kendilerinin ardından emirlik makamına geçeceği düşüncesiyle iyi bir asker, idareci ve edip olarak yetiştirildi. Hocaları arasında Trablus Dârü'l-ilmî'nin başkanı Ebu Abdullah et-Tuleytî, Ebu'l-Kasım İbn Asâkir, Abdülkerim b. Muhammed es-Sem'âni, Ebu'l-Hasan Ali es-Sinbisi gibi âlimler; İbn Habbûs ve İbnü'l-Hayyât et-Tağlibî gibi şairlerle de yakın ilişkisi vardı.³⁰

1.1.4. İkamet Ettiği Yerler

Doğumundan dört yıl sonra Kudüs Haçlı istilâsına uğramıştır. Bu sebeple çocukluğundan itibaren Haçlılarla yapılan savaşları yakından takip etme ve onları tanıma imkânı bulmuştur. Amcası Ebu'l-Asâkir Sultan'ın bir oğlunun olması üzerine velayetliğini iptal etmesine son derece üzülen İbn Münkiz h. 524'te m. 1130 Şeyzer'den ayrılıp Dimaşk'a gitmiş ve Haçlılara karşı savaştı; daha sonra da Musul Atabeği

²⁷ Sevim, Ali, "İbn Münkiz", *DİA*, XX, 221.

²⁸ Kehhâle, a.g.e., II, 252.

²⁹ İbn Münkiz, *Kitabü'l-İ'tibar*, s. 11.

³⁰ Sevim, "İbn Münkiz", *DİA*, XX, 221.

İmâdüddin Zengi'nin hizmetine girmiştir.

Haçlı ve Bizans kuvvetlerinin h. 533'te m. 1138-39 Şeyzer'i kuşatmaları üzerine onlara karşı düzenlenen askeri harekâta katıldı. Tehlikenin bertaraf edilmesinden sonra şehre giren İbn Münkiz, amcası Ebu'l-Asâkir Sultan'ın kendisini rakip gördüğünü anlayınca Dımaşk'a döndü ve Emir Üner'in hizmetine girip oraya yerleşti. Daha sonra Dımaşklılarla Haçlılar arasında yapılan savaşlara ve barış görüşmelerine katılarak büyük kahramanlık ve yararlıklar gösterdi. Fakat Üner'in Zengi aleyhine Haçlılarla iş birliği yapmaya teşebbüs etmesi yüzünden Halife Hafız Lidinillah zamanında (h.539 m. 1144-45) annesi, eşi ve kardeşi Muhammed ile birlikte Fâtımîler'in başşehri Kahire'ye gitti³¹ ve burada hem halife hem de vezirler nezdinde büyük itibar gördü. Mısır'da on yıl kalan İbn Münkiz, siyasi mücadeleler ve saray entrikaları sebebiyle tekrar Dımaşk'a dönüp Nureddin Mahmud Zengi'nin hizmetine girdi (h. 549 m. 1154). Bu sırada 4000 cilt tuttuğu söylenen kitapları zayi oldu.³²

H.552'de (m.1157) meydana gelen deprem sırasında Münkizoğulları'nın İbn Münkiz dışındaki bütün fertleri öldü. Şeyzer'in sahipsiz kaldığını gören Nureddin'in şehri ele geçirmesinden sonra İbn Münkiz, muhtemelen oranın emirliğinde hak iddia etmesinden dolayı onunla ihtilâfa düştü ve Dımaşk'tan ayrılarak Hısnıkeyfâ (Hasankeyf) Artuklu Emiri Fahreddin Karaarslan'ın yanına gitti. Burada h. 570 m. 1174-75 yılına kadar Artuklular'ın hizmetinde huzurlu bir hayat yaşayan İbn Münkiz, edebiyat ve tarihe dair bazı eserlerini yazma fırsatı buldu. Nureddin Mahmud'un ölümünden sonra, Münkizi ailesiyle dost olan Selahaddin Eyyübi'nin Suriye'ye gelmesi üzerine Hısnıkeyfâ'dan Dımaşk'a döndü. İbn Münkiz'e büyük saygı gösteren Selahaddin kendisine maaş bağladığı gibi ev ve arazi verdi.³³

1.1.5. Vefat Tarihi ve Defnedildiği Yer

Çok maceralı geçen uzun yıllardan sonra sakin ve huzurlu bir hayata kavuşan İbn Münkiz, 23 Ramazan 584'te (15 Kasım 1188) Dımaşk'ta vefat etti ve Cebelikâsiyûn Mezarlığı'na gömüldü.³⁴

³¹ Kehhâle, a.g.e., II, 252.

³² İbn Münkiz, *Divanü 'ş-Şi'r*, thk. 'Ahmed Ahmed Bedevi, Hamid Abdulmecid, Beyrut, 1983. s. 8.

³³ Sevim, "İbn Münkiz" *DİA*, XX, 221.

³⁴ Kehhâle, a.g.e., II, 252.

1.2. Edebi Kişiliği

Cesaret ve cömertliğiyle tanınan İbn Münkiz, asker ve devlet adamlığının yanında çok verimli bir müellif olarak da şöhrete sahipti ve şiirleriyle meşhur edip ve şairlerin takdirini kazanmıştı. Divanının bir kısmını kendisinden okuyan İmâdüddin el-İsfahâni ondan övgüyle söz eder. Selahaddin Eyyübi de devrin emirlerinin edibi ve ediplerinin emiri denilen İbn Münkiz'in siyasi ve askeri tecrübelerinden faydalanmak için seferleri ve icraatıyla ilgili konularda fikrini alırdı. İmadeddin'in anlattığına göre Selahaddin onun şiirlerini severdi, boş zamanlarında Divanını okurdu.³⁵

Kadı'l Fadıl, Selahaddin'e yazdığı bir mektupta o gençliğinde emirlerin edibiydi, Şimdi ise ediplerin emiridir." demektedir. Divanı ve bazı edebi eserleri zamanımıza kadar ulaşmış ve basılmıştır.³⁶ Edebi eserlerinin başında beş kısımdan oluşan iki ciltlik Divan eş-Şi'r'i geliyor.³⁷ Bu eseri Ahmed Ahmed Bedevi ve Hamid Abdulmecid tarafından tahkik edilerek 1983 yılında Beyrut'ta basılmıştır.³⁸ Yine edebi sanatlar hakkında yazdığı önemli bir eseri de el-Bedi fi Nakd eş- şî'r dir.³⁹ Usame şiir divanı dışında Kitabu'l İ'tibar, Kitabu'l asa, Lubau'l-adab, Haridetul kasr, Revdeteyn fi Ahbari Devleteyn, Tarihul İslam li-Zehebi, Şuzuratu Zeheb ve Cemheretul İslam adlı eserlerde de kendisine ait şiirlere yer verilmiştir.⁴⁰

1.3. Eserleri

1.3.1. Kitâbü'l-İ'tibâr, (كتاب الاعتبار)

Tarihçilerin, haçlı seferleri konusunda en çok başvurduğu ve araştırma yaptığı kitapların başında gelir. Bölgenin o dönemdeki kültürel, siyasi, ictimai ve iktisadi hayatı, Haçlılar ve Müslümanlarla aralarındaki ilişkiler, ahlâk ve namus anlayışı, avlanma usulleri, tedavi yöntemleri, savaşlar, savaşlarda kullanılan araç gereçler gibi konularda önemli bilgiler verir. İbn Münkiz bu kitabıyla Arap edebiyatında yeni bir çığır açmıştır. O güne kadar İslâm dünyasında ediplerin kendi biyografilerini yazma geleneği mevcut olmadığı halde edebi nesrin en güzel örneklerinden biri olan Kitâbü'l-

³⁵ Şeşen, a.g.e., s. 120.

³⁶ Şeşen, a.g.e., s. 120.

³⁷ İbn Münkiz, *Kitabü'l-İ'tibar*, s. 16.

³⁸ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 13

³⁹ İbn Münkiz, *Kitabü'l-İ'tibar*, s. 16.

⁴⁰ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.13.

İ'tibâr, müellifin gençlik ve olgunluk dönemindeki hatıralarını ihtiva eder.⁴¹

İbn Münkiz anlattıklarının birçoğuna şahit olmuş veya bizzat olayların içinde yaşamıştır. Ancak zaman zaman hafıza yanılması sebebiyle olaylarda ve kronolojide hatalara düştüğü görülmektedir. Kitâbü'l-İ'tibâr Arap dili ve edebiyatı açısından inceleyen Darko Tanaskovic, İbn Münkiz'in edebi dille halk dili arasında başarılı bir irtibat kurduğunu kaydeder ve eserin bu yönüyle dilciler için taşıdığı öneme dikkat çeker.⁴²

Kitabü'l-İ'tibar neşirleri Hartvvig De-renbourg (Paris 1886-1893; Frankfurt 1994), Philip Khuri Hitti, Abdülkerîm el-Eşkar (Dımaşk 1980) ve Kasım es-Sâmerrâî (Riyad 1407/1987) tarafından yapılmıştır. Rubin Mass, eserden seçtiği bazı kısımları Muntahabât min Kitüb al-Ptibör li-Usama İbn Munqid adı altında İbrânîce çevirisiyle birlikte yayımlamıştır. (Jarusalem 1943). Kitabın bu neşirlerden başka çeşitli dillere yapılmış tercümeleri de bulunmaktadır. Fransızca: Hartvvig Derenbourg, Souvenirs historiques et recits de chesse (Paris 1895); Andre Miquel, Des enseignements de la vie: Souvenirs d'un gentilhomme syrien du temps des Croisades (Paris 1983). Almanca: Georg Schumann, Usuma ibn Munkid H. Memoiren eines syrischen Emirs aus der Zeit der Kreuzzüge (Innsbruck 1905); Holger PreiBler, Die Erlebnisse des syrischen Ritters Usuma ibn Munqidh (Leipzig 1981; Münih 1985). İngilizce: Philip Khuri Hitti, An Arab-Syrian Gentleman and VJairior in the Period of the Crusades, Memoirs oî Usâmah Ibn-Munqidh George R. Potter, The Autobiography of Ousama (London 1929). Türkçe: Yusuf Ziya Cömert. İbretler Kitabı (İstanbul 1992). Rusça: M. Salier, Usâmo b. Munqid, Kniga nazida-nia (Petersburg 1922; Moskova 1958). Eser ayrıca Darko Tanaskovic tarafından Sırpça'ya da tercüme edilmiştir (Belgrad 1984).⁴³

1.3.2. Dîvânü'ş-Şi'r, Divan Usame İbn Münkiz , (ديوان أسامة: ديوان قصائده)

En meşhur eserlerinden biri olan divanü'ş-şî'r altı bölüm (gazel, evsaf, medih, edep, merasi, müleh) halinde düzenlenmiş, her bölümdeki beytler de alfabedik sıraya göre dizilmiş ve yaşanan gerçek hayatla ilgili şiirlerden oluşmuştur. Şiirlerinin vasıfları ve teşbihleri güçlüdür. Sadece bir bölümü günümüze ulaşmış olan eser Hartvvig Derenbourg ve Ahmed Ahmed Bedevî- Hâmid Abdülmecîd (Kahire 1953; Beyrut h.

⁴¹ Kaytaç, Muhammed Adnan, *Usame b. Münkiz Ve Cedit Min Asarihi Ve Şiirihî*, Menşuratu Vezaratu Sekafe, Şam, 1998, s. 39.

⁴² Sevim, "İbn Münkiz" *DİA*, XX, 221.

⁴³ Sevim, "İbn Münkiz" *DİA*, XX, 221.

1403; m. 1983) tarafından neşredilmiştir. Sultan Selahaddin'nin, *Divanü's-Şi'r*'i çok beğendiği ve zevkle okuduğu belirtilmektedir.⁴⁴ Ayrıca İbn Halikan, divanın halk tarafından da çok beğenildiğini ve halkın elinde dolaştığını belirtmiştir.⁴⁵ İkinci bölümde Usame'nin şairliğini anlayabilmek için şiir divanını daha geniş bir şekilde ele almaya çalışacağız.

1.3.3. Kitâbü't-Teessî ve't-Tesellî, (التأسي والتسلي)

Usame b. Münkiz, *Lubabi'l Adab* adlı kitabında edep babının sabır bölümü ve belagat bölümünde bu kitabı zikretmiştir.⁴⁶ Bu kitap isminden de anlaşılacağı gibi birbiriyle alakalı olan iki konuyu içermektedir. Bunlar: teessi yani teselli bulmak ve kendini avutmak, teselli de teessin muradıdır. Bu kitap muhtemeldirki yıkıcı şeyzer depreminden sonra kaleme alınmıştır. İbn Münkiz'in bütün ailesini ve akrabasını kaybettiği bu depremde kendisine ve sonraki nesillere teselli olması amacıyla kaleme almıştır.

Lubabi'l Adab kitabından anladığımıza göre bu kitap, *Menazil Ve'd-Diyar* ile *Lubabi'l Adab*'ı menhec olarak takip etmiştir. Bu iki kitapta olduğu gibi bu kitapta ayeti kerimeler, hadisi şerifler, hikmetli sözler, arap şiirleri ve arap atasözlerini içermektedir.

1.3.4. el-Bedi fi Nakd eş-Şi'r, (البدیع فی البدیع: کتاب نقد للشعر)

Kendinden önce şiir tenkidi yapan âlimlerin kitaplarındaki ihtilaf noktalarını zikretmiş, onların kusurlarını ve güzel yönlerini bu kitapta toplamıştır. İbn Ebi İsbe'e *Bedai'ul-Kur'an* adlı kitabında Usame'nin bu kitabını tenkid etmiştir.⁴⁷ Ahmed Ahmed Bedevi Ve Hamid Abdulmecit tarafından tahkik edilen kitap 1953 te Mısır da, ikinci baskısında 1983 te Beyrut'ta yayınlanmıştır.⁴⁸

⁴⁴ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s.10.

⁴⁵ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s.13.

⁴⁶ İbn Münkiz, *Lubabi'l Adab*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Yay. Mektebetu Sunne, Kahire, 1987, s. 294-410.

⁴⁷ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s.11.

⁴⁸ Kaytaz, *a.g.e.*, s. 50.

1.3.5. Kitâbü'l-'Asa, (كتاب العصا)

En eski terceme kitaplarında bu kitaba işaret edilmiştir. Başta Hz. Musa'nın asası olmak üzere meşhur kişilerin asalarına dair hikâye ve şiirleri, Salih-âbid kişilerin menkıbelerini ve kendi hayatıyla ilgili bazı olayları ihtiva eder.⁴⁹ Bu kitabın önemi devrin kültürel mirasını içeren konuları ihtiva etmesidir. Bunun örneklerinden bazıları Ebu Ala el-Maarri'nin Ebu'l Kasım b. Ebi'l-Avde'ye gönderdiği mektup ve kitabında işaret ettiği, başka hiçbir kaynakta rastlamadığımız el-Kaif adlı kitaptr.⁵⁰

1.3.6. Kitâbü'l-Menâzil ve'd-Diyar, (كتاب المنازل والديار)

H. 568'de (m.1172) Hısnıkeyfâ da tamamlanan eser, Şeyzer ve diğer bazı şehirlerde meydana gelen depremlerle diğer bazı konular hakkında olup eserde şiirlere de yer verilmiştir. Evler, beldeler, şehirler, tarihi eserler, vatan, ülkeler vb. konuları içeren bu kitap onaltı bölüme ayrılmıştır. Kitabın son bölümünde Usame'nin, ailesine, akrabasına ve kardeşlerine karşı duyduğu derin üzüntüyü anlatır. Usame kitabının bir bölümünde Ebu Temam, Muberrid gibi cahiliye dönemi ve İslam dönemi şairlerinden yaklaşık 426 şairin 3819 şiirini nakleder. Tarihi konularda İslam dönemi tarihçilerinin birçoğundan nakillerde bulunur. Bu kitap, Usame'nin devrinde yaşamış önemli şahsiyetler hakkında verdiği bilgiler açısından çok zengindir.⁵¹

1.3.7. Kitâbü Lü'bâbi'l-Adab, (كتاب لباب الآداب)

Vefat etmeden beş yıl önce, kültürel ve ahlaki olgunluğa ulaştığı bir dönemde kaleme aldığı kitap yedi bölüme ayrılmıştır (Nasihât, siyaset, cömertlik, cesaret, edep (güzel ahlak), belagat, hikmet) oluşmaktadır. Güzel ahlak babını on beş başlık altında ele alan yazar bu bölümde konuyla alakalı çok sayıda hadis ve ayetin yanı sıra önemli kişilerden de hikmetli sözler nakletmiştir.⁵² Belagat bölümünde de Kur'an'ın i'cazından Resulullahın veciz olan sözlerinden bahseder. Ayrıca güzel ahlakla ilgili birçok veciz şiiri bu bölümde kaleme almıştır. İlk defa bir bölümü el-Muktetaif dergisinde yayımlanmış (Kahire 1908) daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir tarafından tam neşri

⁴⁹ Sevim, "İbn Münkiz" *DİA*, XX, 222.

⁵⁰ Kaytaç, *a.g.e.*, s. 50.

⁵¹ Kaytaç, *a.g.e.*, s. 45.

⁵² Kaytaç, *a.g.e.*, s. 51.

yapılmıştır (Kahire 1354/ 1935).⁵³

1.3.8. Muhtasar Siyretü Ömereyn ibni'l-Cevzî, (مختصر سيرة عمرين ابن الجوزي)

İbnü'l-Cevzi'nin, Hz. Ömer ve Emevî Halifesi Ömer b. Abdülaziz hakkındaki Menâkıbü "Ömer b. el-Hattâb ve Sîretü ve Menâkıbü 'Ömer b. Abdülaziz adlı iki eserinin senetlerini kısmen hazfederek ortaya koyduğu çalışmadır. Her iki eser müstakil olarak yayımlanmıştır.⁵⁴ (Zeyneb İbrahim Karut 1987 ve Naim Zerzur 1984 Beyrut) tarafından neşredilmiştir.⁵⁵

1.3.9. et-Târihu'l-Bedri, (التاريخ البدری)

Usame Kitabı'ı Asa ve Menâkıbü "Ömer b. el-Hattâb adlı eserlerinde bu kitaba işaret etmiştir. Beş Ciltten oluşan bu eser Bedir'de savaşanların hayatını anlatmaktadır.⁵⁶ Ayrıca Zehebi, Makrizi ve Meğazi kitaplarında bu kitaba işaret ederek Bedir de savaşanların yanı sıra Hz. Peygamberin hayatını da baştan sona kadar ele aldığını belirtmişlerdir.⁵⁷

1.3.10. Fedâ'ilü'l-Hulefâ'i'r-Râşidîn, (فضائل خلفاء الراشدين)

İbn Münkiz, Lubabi'l Adab adlı kitabında Hz. Ali (ra.)'dan bahsederken bu kitaba işaret etmiştir. Ayrıca Makrizi de el-Mukaffa adlı kitabında bu kitaba işaret etmiştir. Usame bu kitabında raşid halifelerin hayatlarını geniş bir şekilde anlatmıştır.⁵⁸

1.3.11. Kitâbü Târihi Ali Münkız, (تاريخ آلي منقذ)

Yakut el-Hamevi, Mu'cemu'l Edibba adlı kitabında usamenin hayatını anlatırken bu kitaba işaret etmiştir. Ayrıca Ebu'l Fida Muhtasar adlı tarih kitabında Münkiz ailesi ve Şeyzer hakkında bilgi verirken bu kitabı kaynak göstermiştir.⁵⁹

⁵³ Sevim, "İbn Münkiz", *DİA*, XX, 222.

⁵⁴ Sevim, "İbn Münkiz", *DİA*, XX, 222.

⁵⁵ Basuyuş, a.g.e., s. 149.

⁵⁶ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 12.

⁵⁷ Kaytaş, a.g.e., s. 63.

⁵⁸ İbn Münkiz, *Lubabi'l Adab*, s. 173.

⁵⁹ Kaytaş, a.g.e., s. 69.

1.3.12. Ahbârü'n-Nisâ, (أخبار النساء)

İbn Münkiz Lubabi'l Adab ve Asa adlı kitaplarında bu kitaba işaret etmiştir. Makrizi, Mukaffa adlı kitabında Hz. Musa'nın annesi, Hz. Meryem ve Araplarda ileri gelen kadınlardan bahsederken bu kitaba işaret etmektedir. Bütün bunlardan anlıyoruz ki Usame bu kitabında kadınların hayatlarından ve kahramanlıklarından ayrıca Arapların meşhur kadın şairlerinden ve şiirlerinden bahsetmiştir.⁶⁰

1.3.13. Kitâbü'ş-Şeyb ve'ş-Şebâb,(الشيب و الشباب)

Yakut hamevi usamenin bu kitabı babası için kaleme aldığını ziktermiştir. Usame Lulabi'l Adab adlı kitabında bu kitaba işaret etmiştir. Beş bölümden oluşan bu kitap birçok beyan delilini de içermektedir.⁶¹

1.3.14. Târihu'l-Kil'â ve'l-Husûn, (تاريخ القلاع والحصون)

Usame sürekli yolculuk yaptığı için gittiği beldelerde kaleler ve surlar hakkında çok fazla bilgiye ve tecrübeye sahip olduğu için bunları kitap haline getirmiştir. Ebu'l Fida Takvimu'l Buldan adlı kitabında Banyas Kalesini anlatırken bu kitaba işaret etmektedir. Ayrıca Makrizi de Mukaffa adlı kitabında (Kitabu'l Mudun Ve'l-Husun) adıyla bu kitaba işaret etmektedir.⁶²

1.3.15. en-Nevm ve'l-Ahlâm, (النوم والأحلام)

İbn münkiz Kitabu'l İ'tibar da garip rüyalardan bahsederken bu kitaba işaret etmiştir. Makrizi dışında başka kaynaklarda bu kitaptan bahseden kimse yoktur.⁶³

İbn Münkiz'in farklı kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır:

Ezhârü'l-Enhâr, Zeylü Yetîmeti'd-Dehr, Kitâbü'l-Kazâ,⁶⁴ Nesiyhatu'r-Ruat, Tecairu'l-Murebbehe Ve El-Mesai'l-Muneccehe,⁶⁵ Ahbârü'l-Büldân, İstidraku'l

⁶⁰ Kaytaç, a.g.e., s. 66.

⁶¹ İbn Münkiz, *Lubabi'l Adab*, s. 377.

⁶² Kaytaç, a.g.e., s. 71.

⁶³ Kaytaç, a.g.e., s. 76.

⁶⁴ Sevim, "İbn Münkiz" *DİA*, XX, 222.

⁶⁵ İbn Münkiz, *Divanu'ş-Şi'r*, s.12.

Murtab, Red'u'z-Zalim Ve Reddu'l Mezalim,⁶⁶ El-Muhtar Min Muhdesi'l Eş'ar, Mecmuu Usame İla Reşid İbn Zübeyr.⁶⁷

Sadece Makrizi'nin zikrettiği kitapları da şunlardır: Târihu'l-İslâm, Mekârimü'l-Ahlâk, Nüzhetu'z-Zahir Fi İmlai'l Havatır, Resâ'ilü's-Sâ'il, Kitabu Zecr, Kitau'l Mehasin, Kitabu'l Beşaretu, El- Heniynu İla Evtan, El Mekarim Ve'l Kerem Ve Riayetu Remem, Emanu'l Zahidin Fi Zühd, El-Mumaseletu Fi'ş-Şiir, El Eksamu Fi'ş-Şiir, Meunetu'l Mesaid Ala Hasr Şevahid, El Munteheb Min Eşari'l Arab, İhtiyar Şiiri Ebi Temam, Muhtar Şiiri Ebi Nuvas bu kitaplar hakkında isimlerinden başka bir bilgiye rastlamadık.⁶⁸

⁶⁶ İbn Münkiz, *Lubabi'l Adab*, s. 311.

⁶⁷ İbn Adim, *Beğiyetu't-Teleb fi Tarihi Haleb*, Thk. Süheyl Zekkar, Darul Fikr, Beyrut, 1988, III, 1158.

⁶⁸ Kaytaz, a.g.e., s. 87-88.

İKİNCİ BÖLÜM

2. USAME İBN MUNKİZ'İN ŞAIRLİĞİ VE ŞİİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

İbn Münkiz'in şairliği ve şiirlerinin genel konularına geçmeden önce şiir hakkında genel hatlarıyla bilgi vermeye çalışacağız.

2.1. Şiir (الشعر)

Arapça bir kelime olan şiir, "şaara-yeşuru" fiilinden türemiş olan bir isimdir. Şiirin çoğulu eş'ar'dır. Bu fiil "şaura-yeşuru" olarak da okunabilir. Şiir söylemek, nazm etmek, farkında, bilincinde, idrakinde olmak, bilmek, hissetmek, algılamak ve benzeri manaları ifade eder.⁶⁹

Edebiyat alanında şiiri kafiyeli, vezinli etkileyici bir manaya sahip olan söz dizimi diye tarif etmek mümkündür. Son zamanlarda şiirin edebiyat alanındaki tanımı hakkında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Belîğ bir manaya sahip olan nesir türü yazıları da şiir olarak kabul edenler olmuştur. Buna göre şiiri, manzum şiir ve mensur şiir diye iki kısma ayırmak mümkün olabilmektedir. Şiir kelimesi Arapçada şi'r (الشعر) şeklinde kullanılır; ilm, fi'l, hilm ve sihr gibi kelimelerle aynı vezindedir. Bu kelime Arapçadan Türkçeye geçtiği gibi, Farsçada da aynı şekilde kullanılmaktadır. Şiir, bütün uygarlıklarda olduğu gibi dini ritüeller ve müzikle ilgisi dolayısıyla en kadim edebi ürün olarak kabul edilir. Çünkü şiir hayalin, nesir ise düşüncenin ürünüdür.⁷⁰

Cahiliye devri Arap şiiri de diğer milletlerde olduğu gibi edebi nesirden önce başlamıştır. Günümüze intikal eden en eski örnekler V. yüzyılın sonları ile VI. yüzyılın başlarına aittir. Kadim şiirden intikal eden en eski örneklerde bile lügat hazinesi fevkalade zengindir ve gelişmiş bir ortak şiir dili kullanılmıştır.

Cahiliye şiirinde medih ile tasvir (vasf) olmak üzere gazel, fahr, risa, hikemiyat, i'tizar ve isti'taf gibi temalar işlenmiştir. Şairler övdüklerini yiğitlik, cömertlik, soyluluk, adalet, akıllılık, komşuyu himaye etme, düşküne yardım elini uzatma gibi erdemlerle yalana ve abartıya kaçmadan övmüşlerdir. İslamın ilk yıllarında şiire karşı olumsuz tavırlar olmasına rağmen Sahabenin şiire yaklaşımı genellikle müspet

⁶⁹ İbn Manzur, Ebu-l Fadl Cemaluddin İbn Mukrim, "şiir", *Lisanu-l Arap*, Daru-s Sadr, Beyrut, XI, 409.

⁷⁰ Turgay, Nureddin, *Kur'an Ve Şiir*, DÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Diyarbakır, 1999. I, 63.

olmuştur. Arapların en önemli bilgi kaynağını şiirin teşkil ettiğini söyleyen Hz. Ömer, Zübeyr b. Ebi Sülma'nın şiirlerinin garip kelimelerden arınmış, yalın bir üslup ve övülen kişide bulunan niteliklerle gerçek bir çizgide söylendiğini ifade ederek onu en büyük Arap şairi saymıştır.

Emeviler döneminde klasik kaside formu iç düzeni, bölümleri ve kadim unsurlarıyla kendini korumuş, ancak temeli Hasan b Sabit'le atılan siyasi şiir türü ile hiciv ve gazel temalarında büyük gelişmeler olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi hizipler asrısaadet ile Hulefa-i Raşidin devrinde üzeri küllenmiş olan kabile asabiyeti ateşini yeniden alevlendirmiş, bu vadide şiirlerin artmasına yol açmış, asabiyete bağlı “münakazat/nekaiz” adı verilen şiir türünün ortaya çıkmasına imkân vermiştir. Ayrıca bu devirde hadari (şehirli) bedevi ve nesib olmak üzere üç gazel tarzı gelişme kaydetmiştir.

Abbasi devri şiiri ise dört aşamada ele alınır. Devletin 132'de (750) kurulmasından Mütevekkil-Alellah'ın hilafetine (232/847) kadar olan dönem birinci devreyi, Büveyhilerin Bağdat'ı zaptına (345/956) kadar olan dönem ikinci devreyi, Büveyhilerin yıkılmasına (454/1062) kadar olan dönem üçüncü devreyi, Abbasi devletinin Hülagu tarafından yıkılmasına (656/1258) kadar olan süre dördüncü devreyi teşkil eder. Son devrede Moğollar ve Selçuklular hüküm sürdüğünden Arap şiiri iyice zayıflamıştır.⁷¹

Eyyubiler ve Memlükler döneminde şiire ilgi devam etmiş, şairlerin sayısı artmış, fakat kaliteli ve seçkin şiirler azalmıştır. Nureddin Mahmud Zengi şairlere değil âlimlere itibar ettiğinden onun döneminde şiirde önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. Selahaddin Eyyubi'den itibaren Eyyubilerde ve ardından Memlükler döneminde şairlere verilen caizeler şiirin kısmen gelişmesine imkân sağlamış, bununla beraber bu devirlerde şiir kazanç aracı olmaktan çıkmış, her sınıf ve meslekten insanların daha çok eğlence, teselli veya rekabet için yazdıkları bir merak alanı haline gelmiştir. Geleneksel tema ve türleri yanında yeni tema ve türler ortaya çıkmış, kadim şiirden iktibas, intihal ve nazireler artmıştır. Bakir manalar azalmış, bu eksikliği gidermek için aşırı abartı ve yoğun bedii süs üslubuna eğilim çoğalmıştır. Selahaddin Eyyubi'nin “emirlerinin edibi ve ediplerinin emiri” dediği İbn Münkiz'de bu devirde yaşamış, siyasî ve askeri tecrübelerinin yanı sıra usta edebiyatçı kişiliği ve şairliğiyle dönemin şiir alanında canlanmasına katkı sağlamıştır.⁷²

⁷¹ Durmuş, “şiir”, *DİA*, XXXIX, 147-158.

⁷² Şeşen, a.g.e., s. 120.

2.2. Usame'nin Şairliği ve Şiir Divanı

Usame'nin şairliğinden bahsedebilmemiz için öncelikle onun şiir divanını incelememiz gerekiyor. Ahmed Ahmed Bedevî- Hâmid Abdülmecid (Kahire 1953; Beyrut h. 1403/ m. 1983) tarafından neşredilen divanı incelediğimizde onun devrinin ender şairlerinden olduğunu görmek mümkündür.

Altı bölüm (gazel, evsaf, medih, edep, merasi, müleh) halinde düzenlenen eser gerçek hayatla ilgili şiirlerden oluşur. Şiirlerinin vasıfları ve teşbihleri güçlüdür.

Usame'nin Şiir Divanını incelediğimiz zaman, dikkatimizi çeken en önemli özelliklerinden biri, şiirlerinde kınama ve eleştiriye yer vermemesidir. Hatta bütün şartlar eleştiriye ve kınamaya müsait olmasına ve şartların onu buna itmesine rağmen o şiirini aşırı kınama yapmaktan alıkoymuştu. Bunu da bir şiirinde şu şekilde dile getirmişti:

ظَلَمْتُ شِعْرِي وَ لَيْسَ الظُّلْمُ مِنْ شِيْمِي يُطِيعُنِي ، حَيْثُ أَدْعُوهُ ، وَ أَعْصِيهِ
يَهُمْ أَنْ يَذْكُرَ الْقَوْمَ اللَّئَامَ بِمَا فِيهِمْ ، فَأَرْجُرُهُ عَنْهُمْ ، وَ أَنْبِيهِ
وَ لَيْسَ مِنْ خُلُقِي تَلَبُّ الْعَنِي وَ إِنْ حَتَّى ، وَ لَا ذِكْرَ ذِي نَقْصٍ بِمَا فِيهِ

Şiirime zulmettim, oysa zulmetmek benim ahlakımdan değildir.

Şiirim bana itaat ediyor onu isyana ve itaate çağırdığım zaman.

Şiirim insanlardaki eksiklikleri anlatmak istiyor,

Ama ben onu bundan engelliyorum ve onu övüyorum.

Zengini övmek benim ahlakımdan değildir, her ne kadar menfaati olsada,

Fakir olanı fakirliğinden dolayı kınamak ahlakımdan olmadığı gibi ⁷³

Usame şiir divanını, şiirlerinin söyleniş amacına göre düzenlemiştir. Mesela gazelleri gazel babında, övgü şiirlerini övgü (medih) babında toplamıştır. Şiirlerini söylerken de çoğu kez buna işaret etmişti. Bu düzenin akademik çalışma açısından birçok kolaylık sağladığı da aşikârdır.

⁷³ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 13.

Usame'nin divanını okuduğumuzda ilk göze çarpan Usame'nin her söylediği şiiri kaydetmediğidir. Çünkü o kendisinden çıkan her şiiri kayda değer bulmamış, bunu da bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

كُلَّمَا رَدَّدْتُ فِي الشُّعْرِ النَّظَرَ بِأَنَّ ضَعْفَ الْعَيْ فِيهِ ، وَظَهَرَ
 لَيْسَ يُرْضِينِي ، وَ لَا يُمَكِّنِي جَحَدَ مَا قَدْ شَاعَ مِنْهُ ، وَ اشْتَهَرَ
 فَأُجِيلُ الْفِكْرَ فِي تَقْلِيلِهِ فَإِذَا قَلَّ اخْتَصَرْتُ الْمُخْتَصَرَ
 وَ بِهِ فَقَّرْتُ إِلَى ذِي كَرَمٍ إِنْ رَأَى مَا فِيهِ مِنْ عَيْبٍ وَ سَتَرَ

Şiirime her göz gezdirdiğim vakit,
 Acizliğim ortaya çıktı.

Onları inkâr etmek mümkün değil,
 Yanıldıklarım ya da yanlışlarımı gördüğüm zaman,

Ben düşüncelerimi, hatalarımı azaltmakla meşgul ediyorum.
 Hatalarım azaldığı zaman onu en muhtasar şekilde düzenliyorum.

Buradaki eksikliklerimi örten
 Bir kerem sahibine ihtiyaç duyuyorum.⁷⁴

Bu Usame'nin şiirde yüksek bir dereceye çıktığını gösteriyor. Şiirini düzenlemesindeki amaçta bu yüksek dereceyi yakalamaktı. İşte Usame'nin şiirindeki bu düzen, güçlü üslup ve akıcı dil onu şairler arasında üstün bir dereceye ulaştırmıştır.

Usame'nin düşüncelerinin derinliği, onun birbiriyle bağlantılı olan, kaynaşmış, bir evin duvarındaki tuğlalar gibi iç içe geçmiş şiirlerinde ortaya çıkıyor.

⁷⁴ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 14.

لَا تَجْزُ عَنْ حِطْبٍ فَكُلَّ دَهْرِكَ حَطْبُ
 وَ حَادِثَاتُ اللَّيَالِي مُمِلَّةٌ ، مَا تَغِبُ
 تَرُوحُ سُلَمًا ، وَ تَعْدُو عَلَى الْفَيِّ ، وَ هِيَ حَرْبُ
 وَ لَا تُضِقُ بِاصْطِبَارٍ دَرْعًا ، إِذَا إِشْتَدَّ كَرْبُ
 فَصَبْرُ يَوْمِكَ مُرٌّ وَ فِي عَدِّ هُوَ عَذْبُ
 كَمْ صَابِرَ الدَّهْرِ قَوْمٌ فَأَدْرَكُوا مَا أَحْبُّوا
 وَ كُلَّ نَارٍ حَرِيقٌ يَخْشَى لَطَاهَا سَتَخْبُو

Musibet büyüktür diye ağlama, çünkü her zaman büyük bir musibettir.

Gecelerin sürekli olan sıkıntıları acı vericidir.

O sıkıntılar bir merdiven oluyorlar gence bu savaşında.

Sabırla gönlün daralmasını, hüznün şiddetlendiği vakit.

Bu günün sabrı acıdır ama yarın tatlı olur.

Nice sabreden topluluklar sevdiği şeylere kavuşmuşlardır.

Alevlerinden korkulan her ateş mutlaka sönecektir.⁷⁵

Usame'nin düşüncelerinin inceliği sadece onun naklettiğimiz kısa şiirlerinde değil uzun şiirlerinde de çok açık bir şekilde görülür. Bazen de onun şiirlerini okurken sanki bir düz yazı okuyormuş izlenimine de kapılabilirsiniz.

Usame'nin kısa şiirlerinin yanı sıra Nureddin Üner'e yazdığı ve Fransızlara karşı olan mücadelesini anlattığı doksan beyte kadar ulaşan şiirleri de vardır. Usame şiirlerini bazen klasik üslupla yazmış, övme veya övülme duygusuyla yazdığı şiirlerinde gazelle başladığı da olmuştur. Bazen de gazelle başlamamıştır. Nureddin Üner'in Fransızları yenilgiye uğrattığında ona yazdığı şu şiir gibi:

⁷⁵ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.15.

كُلُّ يَوْمٍ فَتْحٌ مُبِينٌ ، وَ نَصْرٌ وَ إِغْتِيَاءٌ عَلَى الْأَعَادِي ، وَ فَهْرٌ

Her gün, büyük zafer ve başarı vardır,
Düşmanlara galip gelme ve onları perişan etme vardır.⁷⁶

Usame eski şiirleri çok iyi bildiği ve onlara aşına olduğu için eski şiirleri kendi şiirlerinde de nakletmişti. Bundan dolayı da bazıları onu nakilcilikle suçlamıştır. Ancak Usame'nin yaptığı nakilcilik değil, eski şiirlerin bazı bölümlerini kendi şiirlerine eklemektir. Nureddin Üner'e yazdığı şu şiirinde de bu durum açıkça görülmektedir.

وَ أَنْتَ أَعْدَلُ مَنْ يُشْكِي إِلَيْهِ ، وَ لَا شَكِيَّةٌ ، أَنْتَ فِيهَا { الْحُصْمُ وَ الْحَكْمُ }
وَ مَا ظَنَنْتَكَ حَقًّا مَعْرِفَتِي { إِنَّ الْمَعَارِفَ فِي أَهْلِ النَّهْيِ دُمٌّ }
لَكِنْ يَفْتُنُكَ مَا زَالُوا بِعَشِّهِمْ حَتَّى { اسْتَوَتْ عِنْدَكَ الْأَنْوَارُ وَالظُّلْمُ }

Kendisine şikâyet edilenin en adili sensin,
Benimde şikâyetim var sen onda hem hâkim hem de mahkûmsun.

Beni bildiğini, unuttuğunu zannetmiyorum.
Marifet ehlinin yanında bilinmek bir güvencedir.

Ancak onların aldatması devam ettiği halde sen yine güvenilirsin.
Senin yanında karanlık ve aydınlık birdir.⁷⁷

Yukarıdaki şiirde, şair Mutenebbi'den alıntı yapılmıştır. Usame'nin şu şiirinde de Ebu Firas'tan alıntı yapılmıştır.

أَطَاعَ الْهَوَى مِنْ بَعْدِهِمْ ، وَ عَصَى الصَّبْرُ فَلَيْسَ لَهُ نَهْيٌ عَلَيْهِ ، وَ لَا أَمْرٌ

⁷⁶ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 16.

⁷⁷ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 16.

Onlardan sonra sabretmedi, hevasının peşinden gitti.

Ne emir tanıyordu ne yasak tanıyordu.⁷⁸

Usame'nin şiirlerinde nakle fazla rastlanmaz. En çok nakil, zikrettiğimiz bu iki şiirde yapılmıştır. Usame'nin şiirleri yücelik ve vakarlık örneği taşımaktadır. Onun şiirlerinde mizah ve eğlence nadiren görülmektedir. Onlardan biri de cimri olan komşusu İbni Tuleyb'in evi yandığında söylediği şu beytir:

أُنْظُرْ إِلَى الْأَيَّامِ كَيْفَ تَفُودُنَا قَسْرًا إِلَى الْإِفْرَارِ بِالْأَقْدَارِ
مَا أَوْقَدَ ابْنُ طَلَيْبٍ قَطُّ بِدَارِهِ نَارًا، وَكَانَ هَلَاكَهَا بِالنَّارِ

Bak günler bizi nasılda zorla,
Kaderin peşinden sürüklüyor.

İbn Tuleyb'in evinde hiç ateş yanmazken,
Evinin yok olması nasıl da ateşle gerçekleşiyor.⁷⁹

Usame'nin başından geçen büyük olaylar onun şiirine de etki etmişti. Bu olayların en büyüğü de kendi çocukluğunu, gençliğini yaşadığı vatanını terk etmek zorunda kalmasıydı. Amcasının ona haset etmesi, ona düşman olması, onu, kendi vatanını terk etmek zorunda bırakmıştı. Akrabalarının ona olan düşmanlıklarından dolayı üzüntüsünü babasına yazan Usame'nin dilinden şu dörtlük dökülmüştür:

أَشْكُو إِلَىٰ عُيَاكَ هَمًّا ضَاقَ عَنِّي كَيْتَمَانِهِ صَدْرِي ، وَ مَا هُوَ ضَيْقٌ
وَ طَوَارِقًا لِلْهَمِّ أَقْرَبُهَا الْكُرَى وَ تَلَطَّ بِِي صُبْحًا ، فَمَا تَتَفَرَّقُ

Göğsümün genişliğine rağmen gizlemekten göğsümün daraldığı sıkıntımı,
Zatîâlinize şikâyet ediyorum.

⁷⁸ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 16.

⁷⁹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 17.

Gece beni uyutmayan, bana sıkıntı veren kederler,
Sabahın aydınlanmasıyla da beni terk etmiyor.⁸⁰

O, akrabalarının kalbinde kıskançlık olduğu sürece Şeyzer'de duramayacağını şu şekilde dile getirmişti:

دَعْنِي وَفَطَعَ الْأَرْضُ دُونَ مَعَاشِرِ كُلِّ عَلِيٍّ لِعَيْرِ جِرْمٍ مُحْنَقُ
تَعْلٍ عَلِيٍّ صُدُّورُهُمْ ، مِنْ غَيْظِهِمْ فَتَكَادُ ، مِنْ غَيْظِ عَلِيٍّ ، تُحْرَقُ
أَعْيَا عَلِيٍّ رِضَاهُمْ ، فَيَسْتَمِنُ مِنْ إِدْرَاكِهِ ، مَا النَّجْمُ شَيْءٌ يَلْحَقُ
قَدْ أَفْسَدُوا عَيْشِي عَلَيَّ ، وَ عَيْشِهِمْ فَأَنَا شَقِيٌّ بِهِمْ ، وَ بِي أَيْضًا شَقُوا
فَضْلُ الْأَقَارِبِ بِرُؤْمِهِمْ وَ حُنُوتُهُمْ فَإِذَا جُفُونِي فَأَلْأَبَاعِدُ أَرْفَقُ

Beni tek başıma gezmek için bırak, akrabalarım olmaksızın,
Çünkü onlar bana sebep olmaksızın haset ettiler.

Hasetle dolan göğüsleri,
Bana olan kinlerinden dolayı kaynıyor.

Onların benden razı olmaları zorlaşmıştır,
Ben bundan ümit kestim, dünya döndüğü sürece.

Benim ve kendi hayatlarını kararttılar,
Onlar bana düşman oldu ben de onlara düşman.

Akrabaların fazileti iyi ve şefkatli olmalarıdır.
Onlarda bu ikisi yoksa yabancılar bana daha iyi olur.⁸¹

⁸⁰ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 17.

⁸¹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.17,18.

Ancak Usame, onu zulümden uzaklaştıracak olan bu yolculuğundan dolayı memnundu. Bu yolculuk aynı zamanda onu zilletten ve akrabası içinde yok olup gitmekten uzaklaştırdı. Amacı kendi şerefini ve izzetini korumak olduğu için o bu yolculuğa rıza göstermişti.

أَأَسَامُ خَسِيفًا ، ثُمَّ لَا آبِي ، فَلَسْتُ إِذَا أُسَامَةَ
هَيْهَاتَ ، لَا تَرْضَى الْمَعَا لِي صَاحِبًا يَرْضَى إِهْتِضَامَهُ

Ben basitlikle sıfatlanıp, kötü özellikleri kabul edecek miyim?

O zaman Usame değilim.

Hey hat! Yüce özellikler,

Alçaklığı seçen adamda bulunmaya razı olur mu?⁸²

Şeyzer'i terk eden Usame, Şam emiri İmaduddin Zengi'nin bayrağı altında savaşlara katılmaya başladı. Bu durum onun babasına olan ihtiyacını azaltmadı. O kendisinin hayatı üzerinde derin etkiler bırakan ve tarihin pek bahsetmediği bu olaylar karşısında kendisini babasının yardımına muhtaç görmüş ,ondan yardım istemişti.⁸³

Usame'nin Şam'a olan yakınlığı doğduğu yer olan Şeyzer'e yakınlığı gibiydi. Ancak o zillete düşmemek için orayı da terk etti. Ve Mısır'a yerleşti. Ancak Muiniddin'e olan sevgisini şiirlerinde her fırsatta dile getirdi.⁸⁴

Onun Mısır'daki hayatında, Meliku's-Salih'e olan yakınlığı, şimdiye kadar elde edemediği mal ve makama kavuşmasını sağladı. O bunu şu şekilde dile getirmişti:

خَمْسُونَ مِنْ عُمْرٍ مَضَتْ ، لَمْ أَتَّعِظْ فِيهِ ، كَأَنِّي كُنْتُ عَنْهَا غَائِبًا
وَ أَتَيْتُ عَلَيَّ مِصْرُ عَشْرَ بَعْدَهَا كَانَتْ عِظَاءَ كُلِّهَا وَ بَحَارِيًا
شَاهَدْتُ مِنْ لَعِبِ الزَّمَانِ بِأَهْلِهِ وَ تَقَلَّبِ الدُّنْيَا الرُّقُوبَ عَجَائِبًا

⁸² İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.18.

⁸³ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.18.

⁸⁴ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.19.

Ömrümden elli yıl geçti, ben bir şey elde etmedim,
Sanki bütün bunlara ben uzaktım.

Mısırdaki on yıl yaşadım,
Bu on yıl hep tecrübe ve kazanmayla geçti.

Zamanın dünya ehliyle oynadığını gördüm,
Dünyanın geçmesi nice olayları gösteriyor.⁸⁵

Ancak Mısırdaki siyasi kriz onu çok üzüyordu.

يَا مِصْرُ ، مَا دَرْتُ فِي وَهْمِي وَ لَا خُلْدِي وَ لَا أُجَالِثُكَ خَلَوَاتِي بِأَفْكَارِي
مَا أَنْتَ أَوْلُ أَرْضٍ مَسَّ ثُرْبَتُهَا جِسْمِي ، وَلَا فِيكَ أَوْطَانِي وَ أَوْطَارِي
لَكِنْ إِذَا حَمَّتِ الْأَقْدَارُ كَانَ لَهَا قُوَى تُؤَلِّفُ بَيْنَ الْمَاءِ وَ النَّارِ

Ey mısır! Ben ebedi olarak hüznle dolaşmadım,
Yalnızlığımın düşüncelerini de seninle paylaşmadım

Toprağına ilk bastığım da sen değilsin,
Sende ne ihtiyaçlarım ne de vatan sevgim var.

Ama ne var ki kader kızışınca,
Ateş ile suyu bir araya getiriyor.⁸⁶

Usame kendi hayatındaki çalkantılara ve Mısır'daki siyasi krize rağmen Mısır'da elde ettiği mal ve makamın elinden gitmesine çok üzülmüştü:

⁸⁵ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s.19.

⁸⁶ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 19.

نَلْتُ فِي مِصْرَ كُلِّ مَا يَرْجِي أَلْ أَمَلُ : مِنْ رِفْعَةٍ وَمَالٍ وَ جَاهٍ
 فَاسْتَرَدْتُ مَا حَوَّلْتَنِي ، وَمَا أَسْ رَغُ نَقْصِ الْأُمُورِ عِنْدَ التَّنَاهِي!
 كُنْتُ فِيهَا ، كَأَنِّي فِي مَنَامٍ زَالَ مِنْهُ مَا سَرَّ ، عِنْدَ انْتِبَاهِي

Mal, para, makam,

Bunlardan istediğim her şeyi Mısır'da buldum.

Geri alındı benden bütün bunlar,

Yok olacakları zaman ne de çabuk yok oldular.

Bunların içinde uykuda gibiydim,

Uyandığımda baktım ki beni sevindirenler yok olup gitmiş.⁸⁷

Kendisini çok seven Meliku's-Salih, onun kendisinin yanında kalmasını istemiş ve ona müsteşarlık yapmasını teklif etmişti. Ancak Usame bütün bunlara rağmen Mısır'dan ayrılmak zorunda kalmış ve buna da çok üzülmüştü. Meliku's-Salih onun Zafir'in ölümünde suç ortağı olduğu yönündeki suçlamaları boşa çıkarmış ve onun suçsuzluğunu da ispatlamıştı.

Usame'nin sürekli göç etmesinin şiirlerine etkisi oldukça fazla görülür. O şiirinde ayrılıktan, gurbetten ve çok dolaşmaktan şikâyet etmiştir. Bu gelecek şiir, onun vatanına ve akrabasına olan özlemin özeti gibidir.

أَهْكَذَا أَنَا بَاقِي الْعُمْرِ مُعْتَرِبٌ نَاءٍ عَنِ الْأَهْلِ وَالْأَوْطَانِ وَالسَّكَنِ

Ben bu kalan ömrümü de gurbette mi geçireceğim?

Vatandan, akrabadan, dosttan ayrı olarak.⁸⁸

⁸⁷ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 20.

⁸⁸ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 21.

Ve şöyle devam ediyor:

أَيْنَ السُّرُورِ مِنَ الْمَرْعِ بِالنَّوَى أَبَدًا ، وَ لَا وَطَنٌ وَ لَا حِلَّانٌ

Vatandan ve dosttan uzak olmakta kesinlikle mutluluk yoktur.⁸⁹

İşte bu devamlı göç, Usame'nin hüznünün kaynağı olmuş ve onun hayatını zindan etmişti. Bu olaylar onun şiirinde daha çok hüznün, ayrılığın ve gurbetin işlenmesine etki etmişti.

O fakirliğin bazı zamanlarda onu nasıl perişan ettiğini şiirlerinde ortaya koymuş, ancak fakirliğini kimseye yansıtmamış ve çevresinde ondan isteyenler onu hep zengin zannetmişlerdi.

وَ لَكِنَّ مُسْتَوْرِي كَظَاهِرِ حَالِهِمْ فَمَا حَيْلِي ؟ وَ الْحِظُّ حَرْبُ الْفَضَائِلِ

Benim içim onların (fakirlerin) dışı gibidir, benim suçum nedir?

Zenginlik, fazilet kime yazılmışsa ona gider.⁹⁰

Onu en çok üzen, başına gelen bu fakirliğe düşmanlarının sevinmesiydi. Ancak o, kaybettiği malını geri alacağı ümidiyle kendini avutarak bunun üstesinden geleceğine inanıyordu.

Büyük Şeyzer depremi meydana gelince akrabalarının tamamına yakınını kaybetti. Bu Usame için büyük bir kayıp oldu. O artık akrabalarını her yerde anlatıyor, onlara ağıtlar yakıyor, mersiyeleler okuyor, onların sahip oldukları güzel özellikleri övüyordu. Akrabaları ve kendisi arasında düşmanlık ve kin olmasına rağmen akrabalarının bir anda ölüp gitmesi ona çok ağır geliyordu.⁹¹

Hata Usame şöyle temennide bulunuyordu: “*Keşke akrabalarımın bir şey olmasaydı da aramızdaki düşmanlık ve ayrılık devam etseydi*”. Çünkü o bütün bu düşmanlığa rağmen akrabalarıyla övünüyor ve onlarla gurur duyuyordu. Bu durumu uzun bir kasidesinde şöyle dile getiriyordu:

⁸⁹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 21.

⁹⁰ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 22.

⁹¹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 22.

قَالُوا : تَأْسَّ وَ مَا قَالُوا بِمَنْ وَ إِذَا أَفْرَدَتْ بِالرَّزْوِ مَا أَنْفَكَ أَسْوَانَا
 مَا اسْتَدْرَجَ الْمُؤْتُ قَوْمِي فِي هَلَاكِهِمْ وَ لَا تَحْرِمُهُمْ مَتْنِي وَ وَحْدَانَا
 فَكُنْتُ أَصْبِرُ عَنْهُمْ صَبْرَ مُحْتَسِبٍ وَأَحْمَلُ الْحَطَبَ فِيهِمْ ، عَزَّ أَوْهَانَا
 وَ أَقْتَدِي بِالْوَرَى قَبْلِي ، فَكَمْ فَقَدُوا أَحَاً ، وَكَمْ فَارَقُوا أَهْلًا وَجِيرَانَا

Dediler ki örnek al, kimi demediler,
 Hepsi felakete maruz kaldı, örnek alacak kimse kalmadı.

Ölüm onlara teker teker gelmedi, onları ikişer üçer de almadı,
 Ancak ölüm onların hepsini birden helak etti.

Ben karşılığını Allah'tan bekleyenlerin sabrıyla sabrediyorum,
 Başlarına gelen bu büyük musibete tahammül ediyorum.

Benden önce ailesini, kardeşini,
 Nice yakınıni kaybeden insanlara bakıp sabrediyorum.⁹²

Usame'nin yaşı ilerleyip güçsüz düşünce hayatın uzunluğundan ve zorluğundan şikâyet etmeye başladı. Böyle bir duruma düşmektense ölmenin daha iyi olacağını düşünüyordu. Geçmiş günleri gözlerinin önünde canlanıyor, gençlik yıllarındaki güçlü Usame ile şimdikini kıyaslıyordu. Gençliğinde birçok savaşa katılmış ve kahramanca çarpışmalara girmişti. Oysa şimdi eli kılıç tutmaz olmuştu.

Onu en çok üzen durumlardan biri de yetmiş dört yaşında bir kız çocuğuna sahip olmasıydı. O kızının yetim kalabileceğini düşünerek üzüliyordu. Öyle bir duruma ulaşmıştı ki tek dayanağının asası olduğunu bir şiirinde şöyle dile getirmişti:

رَجُلَايَ وَالسَّبْعُونَ قَدْ أَوْهَنْتَ فُؤَايَ عَنْ سَعْيِي إِلَى الْحَرْبِ
 وَ كُنْتُ إِنْ تَوَبَّ دَاعِي الْوَعَى لَبَيْتُهُ بِالطَّعْنِ وَ الضَّرْبِ

⁹² İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 22,23.

Yetmiş yaşlar beni güçsüz bırakmış,
Ayaklarım savaşa katılmaktan yorgun düşmüş.

Şayet savaşa çağrı olursa da
Ben yine o çağrıya cevap vereceğim.⁹³

Yukarıdada zikrettiğimiz gibi Usame'nin şiir divanı altı bölüm (gazel, evsaf, medih, edep, merasi, müleh) halinde düzenlenmiştir. Onun şiirlerini daha iyi anlaya bilmek için şimdi de bu bölümleri kısaca ele almaya çalışalım.

2.2.1. Gazel (الغزل)

Gazel kelimesi sözlükte "kadınlarla sevgi üzerine konuşmak, söyleşmek" anlamına gelir. Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve "nesib" karşılığında kullanılmıştır. Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu haller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere uzun yahut kısa olsun gazel denilmiştir.⁹⁴

Gazel'in esas konusu aşk ve sevgili, sevgilinin güzelliği, ona duyulan hasret ve bundan dolayı çekilen üzüntüdür. Sevgiliyle bağlantılı olarak ayrıca şaraptan ve tabiat güzelliklerinden de söz edilir. Bunun yanı sıra bir düşüncenin, bir hayat görüşünün, bahtsızlıktan yakınma gibi başka konuların da işlendiği olur. Gazel'de öncelikle beyt güzelliğine önem verilir. Her beytin kendi içinde bir anlam bütünlüğü vardır. Bundan dolayı Gazel'in her beytinde değişik konuların işlenmesi kusur sayılmamıştır.⁹⁵ Usamenin divanında Gazel babı 278 beytten oluşmaktadır. Usame'nin Meliku's-Salih'e cevap olarak yazdığı Gazel bu türün güzel örneklerindedir.

لَكَ أَنْ أُطِيعَكَ رَاضِيًا أَوْ صَاحِبًا وَ أَصُونُ سِرِّكَ رَاجِيًا أَوْ قَانِطًا
وَ إِذَا تَسَفَّتَنِي الْوُشَاهُ حَدِيثُكُمْ أَلْفُو بِسِرِّكُمْ ضَنِينًا سَاحِبًا
يَلْقَى الْوَائِمُ فِيكَ سَمْعًا صَادِقًا وَ جَأُ شَأً لِلْمَلَامَةِ رَابِطًا

⁹³ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 24.

⁹⁴ İbn Manzur, "Gazel", *Lisanu-l Arap*, XI, 491-492.

⁹⁵ İpekten, Haluk "Gazel", *DİA*, XIII, 442.

وَ يُبِيرُ دِكْرَاكُمْ زَفِيرًا صَاعِدًا مُسْتَنْبِطًا بَلْظَاهُ دَمْعًا صَاقِطًا

يَا هَاجِرًا ، وَ فِي الْكَرَى بِحَيَالِهِ مُسْتَدْرِكًا بِالْوَصْلِ هَجْرًا فَارِطًا

لَوْ أَيْقَنَ الْوَأَشُونَ حَظِّي مِنْكُمْ وَ صَبَابِي بِكُمْ لَسُرُوا الْغَابِطًا

İstesem de istemesem de sana boyun eğmem gerekiyor,
Ümitle ya da ümitsiz senin sırrını korumam gerekiyor.

Kınayıcılar senin haberini getirdikleri zaman,
Sırrını açıkladılar, cimri ve kızgın olarak

Kınayıcılar senden istedikleri şeyi duyuyorlar,
Soğukkanlı bir şekilde seni kınamak için

Sizi hatırlatan bir ses yükseliyor,
Onun kıvılcımlarıyla gözyaşları dökülüyor.

Ey Hicret eden, hayalinde olana kavuşmak isteyen!
Uzun süre ayrı kaldığına kavuşmak istiyor.

Eğer bu kınayıcılar senin yanında olan değerimi bilselerdi,
Sevinçle gıpta ederlerdi.⁹⁶

2.2.2. Medih (المدح)

Medih "övmek, birinin mezziyetlerini dile getirmek" anlamındaki medh kökünün sonuna nisbet eki getirilerek yapılmıştır.⁹⁷ Türkçede "övgü şiiri" manasında kullanılan bir edebiyat terimidir. Arap edebiyatında ise genellikle medh, medih, mediha, umduha ve midha kelimeleri kullanılır.⁹⁸ Edebi anlamda medih, takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddi bir menfaat elde etmek amacıyla daha çok fertlerle ilgili

⁹⁶ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 75.

⁹⁷ Firuzabadi, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, "Medh", *Kamusul Muhit*, Beyrut, 1987, s. 308.

⁹⁸ Zenci, Muhammed, "Medh", *Mu'cemu-l Mufessel*, Beyrut, 1999, II, 1133.

olmakla birlikte kabile, toplum, millet, ülke, vatan, şehir vb. nin güzel sıfat, meziyet ve erdemlerinin anlatıldığı şiirlere de medhiyye denilmiştir.⁹⁹

Medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamaset, Gazel, hamriyyât gibi türlerin temelinde de medih vardır. Eski Arap şiirinin ilk devirlerinde medih yaygın değildi. Yapılan iyiliklere karşı kadirşinaslık ve teşekkür olarak nazmedilmiş methiye niteliği taşıyan bazı parçalar dışında bu dönemlere ait örnek bilinmemektedir. İslam'dan önceki övgü şiirlerinde fertlerden çok kabileler methedilmiştir. Ancak milâdî VI. yüzyılda başta Meymûn b. Kays el-A'şâ olmak üzere Nâbiga ez-Zübyânî ve Züheyr b. Ebû Sülmâ gibi şairlerin elinde şiirin bir kazanç vasıtası haline dönüşmesiyle birlikte methiyelerde hızlı bir gelişme olmuştur. Önceleri kasidenin içinde küçük bir kıta halindeyken A'şâ'nın kasidelerinde olduğu gibi seksen beyti aşan övgüler yazılmış, zamanla bunları kaleme alan şairlere verilen ödüller arttırıldığından şiirler de uzamıştır. Şiirin saraylara yönelerek kazanç vesilesi haline gelmesi bir taraftan medhiyelere daha fazla özen gösterilmesine sebep olmuş, diğer taraftan şiire bir sunilik getirmiş, hatta Züheyr b. Ebû Sülmâ, övülenlerin daha fazla beğenisini kazanmak amacıyla üzerinde bir yıl çalışılan uzun kasidelerin (havliyyât, münakkahât) ortaya çıkmasına yol açmıştır.¹⁰⁰

İslam devrine girildiğinde Arap şiirinde medhiye karşılığında maddi kazanç sağlama geleneği iyice yaygınlaşıp yerleşmiş bir durumdaydı. Mekke'de Hz. Peygamberin ortaya çıktığını duyan Meymun b. Kays el-A'şâ bir medhiye nazmetmiş ve sırf mükâfata nail olmak için Yemame'den Mekke'ye gelmişti. Bu güçlü şairin Müslüman olması ve dolayısıyla İslam'ın kuvvet kazanmasından endişelenen Kureyşliler kendisine 100 deve vererek şairi geri çevirmiş ve Resul-i Ekrem'le görüşmesini engellemişlerdir. Emeviler devrinde methiyeler şairlerine verilen bol ve değerli hediyelerin etkisiyle daha da gelişerek Arap şiirinin en itibarlı türü haline geldi. Şairler arasında Ahtas, Nâbiga eş-Şeybânî, Zürrume. Accâc ve oğlu Ru'be gibi medhiyenin bütün bölümlerine yer veren ve çöl hayatının izleriyle Cahiliye devri medhiye geleneğini sürdürenler olduğu gibi Cerir b. Atiyye, Ferezdak, Küseyyir, Kutami, A'şâ, Hemdan gibi eski övgü kasidelerinin gerek sıralanmasında gerek çöl hayatı izlerinin hafifletilmesinde yaptıkları değişikliklerle birlikte övgüye İslami öğeler katmış olan muhafazakar şairler de vardır.¹⁰¹

⁹⁹ Zekzuk, Mahmud Hamdi, "Medih", *Mevsuetu-l İslamiyyetu-l Amme*, Kahire, 2001. s. 1272.

¹⁰⁰ Zekzuk, Mahmud Hamdi, "Medih", *Mevsuetu-l İslamiyyetu-l Amme*, Kahire, 2001. s. 1272.

¹⁰¹ Durmuş, "Methiyye", *DİA*, XXIX, 406-407.

Abbasiler döneminde devlet ricalinin malikâne ve saraylarının kapılarını sonuna kadar şairlere açmaları neticesinde aşırılık ve abartılarla dolu uzun medhiyeler çağı açılmış oldu; zalimler, en ideal sıfatlarla övüldü. Buhtüri ve Mervân b. Ebû Hafsa gibi şairler bu özellikteki methiyeleriyle büyük mükâfatlar elde ettiler. Ancak Memluklar zamanından itibaren caizelerin azalmasına paralel olarak övgü şiirleri eski heyecanını yitirmekle birlikte Trablusşam'da hüküm süren Beni Ammâr ve bazı Selçuklu emirleriyle, ileri gelen birçok devlet adamına methiyeler yazan İbnü'l-Hayyât et-Tağlebi yanında Bahâeddin İbnü's-Sââti gibi şairler bu geleneği sürdürmeye çalışmıştır.¹⁰² Nureddin Zengi ve Selahaddin Eyyubi döneminin önemli şairlerinden olan Usame İbn Münkiz de bu geleneği devam ettirmiş, medh alanında birçok şiir yazmıştır. Divanın bu bölümünde yaklaşık 900 beyt yer almaktadır.

Usame'nin, Fransızların h.550'de şehit ettikleri, Mısır veziri el-Efdal Abbas İbn Ebi-l Futuh için yazdığı şiir medhin güzel örneklerinden biridir:

لَقَدْ عَمَّ جُودُ الْأَفْضَلِ السَّيِّدِ الْوَرَى وَ أُغْنِيْ غِنَاءَ الْعَيْثِ حَيْثُ يَصُوبُ
 أَعَدْتُ رَيْعَ النَّاسِ فِي كُلِّ بَلَدَةٍ فَلَيْسَ بِهَا لِلرَّائِدِينَ جُدُوبُ
 وَجَادَتْ هُمْ بِالْمَالِ يُمْنَاكَ ، إِنَّهَا بَدُولٌ عَلَى بُحْلِ الرَّمَانِ وَهُوبُ
 وَ فِي كُلِّ حَيٍّ قَدْ خَبَطْتَ بِنِعْمَةٍ فَحَقَّ لِشَأْسٍ مِنْ نِدَاكَ دَنُوبُ

Yağan yağmurun çevresine verdiği fayda gibi
 Kerem sahibi Efdal'ın varlığı da genel olarak fayda veriyor.

Sen her şehirde insanlara bahar getirdin,
 Önderler için hiçbir şehirde kıtlık yoktur.

Onlara sağ elin cömertlik etmiş,
 O elin zamanın cimriliğine rağmen bol bol veriyor.

¹⁰² Durmuş, "Methiyye", *DİA*, XXIX, 407.

Her kabilede sen nimetleri dağıtmışsın,
 Senin cömertliğinden savaş kahramanları içinde bir pay vardır.¹⁰³

Yine Usame İbn Münkiz büyük sultan Selahaddin hakkında söylediği bu şiiri de medihin güzel örneklerinden sayabiliriz.

“Ey eli uzun sultan,
 Adalette, güç-kuvvette, cömertlikte.

Gönül bu teşekkürle pay almak istiyor,
 Hem bu dünyada hem ahirette.

Yaptığını küçük görme,
 Sen cihad için mücadele veriyorsun.

Düşman topraklarını aldın ve onların,
 Sayıları aşan kahramanlarını yok ettin.
 Frenk savaşçılarını göremedik,
 Yoktu yurtlarında krallarından hiç biri.

Sür Şam topraklarına günahsız melekler,
 Seni karşılayacak övgüyle.

Şam sana muhtaç, ümit ediyor,
 İslah edeceğini, fesada giden şeyleri adaletinle.

Akıbet Allah sana nusret verecek,
 Kitabında vaat ettiği gibi.”¹⁰⁴

¹⁰³ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 212

¹⁰⁴ Sallabi, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yay. İstanbul, 2010, s. 639.

2.2.3. Mersiye (المراثي):

Risa/ resa (رثى, رثا), ölenin arkasından ağlamak ve üzüntüyü dile getirmek ölüyü anmak, yad etmek, iyiliklerini sayıp dökmek; mersiye (مرثية) ise cenaze için yapılan konuşmadır. Bir ölünün hatırasına Arapça söylenen manzume demektir. Mersiye; ölen bir kimsenin, yaşayan birini övmek için zikredilen sıfatlarla zikredilmesidir.¹⁰⁵

Mersiyenin Türkçe karşılığı ağıttır. Ağıtın kelime manası ‘ağlama’ dır. Bu manasından dolayı yas törenlerine katılanları ağlatmak amacıyla ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözleri söyleme fiiline ağıt denmiştir.

Risa, tehdit ve ceza ile karışık intikam almaya azmetmektir. Bu çok eski ve puta tapan Araplar arasında özellikle savaşta ölenler üzerine inşat edilen şiirlerdir. Mersiye Arap şiirinin en önemli konusundan biridir. Zira mersiye ile kahramanlık şiirleri arasında açık bir ilişki vardır, çünkü Araplar kendi kahramanlarını hamasi kasidelerle övüyorlardı. Bununla kendi kabilelerini etkileyip intikam almalarını sağlıyorlardı.¹⁰⁶

Ancak mersiyenin ne zaman inşat edilmeğe başlandığı hakkında bilgiler birer tahminden öteye geçmemektedir, çünkü cahiliye hayatının ilk dönem bilgileri tahmin ve varsayımdan ibarettir. Şevki Dayf da bu konudaki bilgilerin birer tahmin olduğunu dile getirmektedir. Şevki Dayf'a göre mersiye, tanrıya yönelmeden ve yakarıştan doğan dini törenlerdir. Bu mersiyelerde cahiliye Arapları, bazen düşmanlarına galip gelmeyi diliyorlar, bezen kendilerine ve kahramanlarına zafer diliyorlardı. Daha sonra bu mersiyelerden düşmanı hicvetmek kahramanlarını ve kabile reislerini medhetme davranışı doğmuştur, tıpkı mersiye gibi. Mersiyeler, hüznü ve kasvetli ifadelerle dolu olmalarına ve çok defa tekdüze bir üslup taşımalarına rağmen dil ve sanat bakımından oldukça zengindir. Mersiyelerin övgü ve ağlama bölümleri beyan sanatlarının en çok kullanıldığı kısımlardır.¹⁰⁷ Divanın bu bölümünde yaklaşık 225 beyt bulunmaktadır.

Usame'nin Şeyzer depreminde bütün akrabasını kaybettikten sonra dile getirdikleri; güzel bir mersiye örneğidir:

¹⁰⁵ Şulul, Edibe, *Arap Edebiyatı Kadın Şairlerinden El Hansa'nın Edebi Kişiliği Ve Şiirinin Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili Belagati Anabilim Dalı, Şanlıurfa 2005, s. 48-49.

¹⁰⁶ Toprak, M. Faruk, “Mersiye”, *DİA*, XXIX, 217.

¹⁰⁷ Şulul, Edibe, *a.g.e.*, 48-49.

قَالُوا : تَأَسَّ وَ مَا قَالُوا بِمَنْ وَ إِذَا أَفْرَدَتْ بِالرَّزْوِ مَا أَنْفَكَ أَسْوَانَا
 مَا اسْتَدْرَجَ الْمَوْتُ قَوْمِي فِي هَلَاكِهِمْ وَ لَا تَحْرِمُهُمْ مَتْنِي وَ وَحْدَانَا
 فَكُنْتُ أَصْبِرُ عَنْهُمْ صَبْرَ مُحْتَسِبٍ وَأَحْمِلُ الْحَطْبَ فِيهِمْ ، عَزَّ أَوْهَانَا
 وَ أَقْتَدِي بِالْوَرَى قَبْلِي ، فَكَمْ فَقَدُوا أَحَا ، وَكَمْ فَارَقُوا أَهْلًا وَجِيرَانَا

Dediler ki örnek al, kimi demediler,
 Hepsi felakete maruz kaldı, örnek alacak kimse kalmadı.

Ölüm onlara teker teker gelmedi, onları ikişer üçer de almadı
 Ancak hepsini birden helak etti.

Ben karşılığını Allah'tan bekleyenlerin sabrıyla sabrediyorum,
 Başlarına gelen bu büyük musibete tahammül ediyorum

Benden önce ailesini, kardeşini,
 Nice yakınını kaybeden insanlara bakıp sabrediyorum.¹⁰⁸

2.2.4. Tasvir (الأوصاف)

Bir şeyin özelliklerini süslü bir dille anlatmak, kişinin siyretini ve özelliklerini güzel bir dille canlandırmak ve onu vasıflandırmak demektir.¹⁰⁹ Bu bölümde yaklaşık 30 beyt yer almaktadır. Meliku's-Salih'in Usame'ye gönderdiği ve Şeyzer depremini süslü bir dille anlattığı şiir bu türün güzel örneklerinden biridir.

رَقَصَتْ أَرْضُهُ عَشِيَّةَ عَنَى الرَّ عُدَّ فِي الْجَوِّ ، وَالكَرِيمُ طَرُوبُ
 وَ تَنَنَّتْ حَيْطَانُهُ ، فَأَمَّالَتْهَا شِمَالٌ بِزَمْرِهَا ، وَ جَنُوبُ
 لَا هُبُوبٌ لِنَائِمٍ مِنْ أَمَانِيهِ وَ لِلْعَاصِفَاتِ فِيهَا هُبُوبُ
 وَ أَرَى الْبَرْقَ شَامَةً ضَاحِكِ السَّنِّ وَ لِلْحَوِّ بِالْعَمَامِ قُطُوبُ

¹⁰⁸ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 22,23.

¹⁰⁹ Firuzabadi, "Evsaf", *Kamusul Muhit*, s. 1111. ; Zenci, "Evsaf", *Mu'cemu-l Mufessel*, II, 883.

ذَكَرُوا أَنَّهُ تَدُوبٌ بِهِ السُّحُبُ فَمَا لِلصُّخُورِ أَيْضاً تَدُوبٌ
أَ يَدْنِبُ أَصَابَهَا قَدْرُ اللَّهِ فَلِلْأَرْضِ كَالْأَنَامِ دُنُوبٌ!

Havada yıldırımlar şarkı söylediği zaman kerim olanlar oynadığı zaman
Yer adeta dans ediyor.
Duvarları eğildi,
Onları flütü ile bir kuzeye bir güneye eydi.

Uyuyan için uykusundan kaçış yok,
Fırtınalar kopuyor o gecede

Yıldırımları bu olaya sevindiğini görüyorum gülmekten dişleri görünüyor.
Rüzgâr ile bulut iç içe girmiş.

Bulutların rüzgârla eridiğini söylediler,
Kayalarda aynı şekilde eriyor.

Günahından dolayı mı yere bu zelzele isabet etmiş?
Yerin de insanlar gibi günahı mı vardır?¹¹⁰

2.2.5. Müleh (الملح)

Bir şeyi anlatırken güzel özellikleriyle birlikte bazen de kötü özelliklerini anlatmak.¹¹¹ Bu bölümde yaklaşık 55 beyt yer almaktadır. Usame'nin bazı şiirlerinde bunu görebiliyoruz.

وَصَفُّوا لِي بَعْدَادَ حِينًا ، فَلَمَّا جِئْتُهَا ، جِئْتُ أَحْسَنَ الْبُلْدَانِ
مَنْظَرٌ مُبْهِجٌ ، وَقَوْمٌ سَرَاهُ قَدْ تَحَلَّوْا بِالْحُسْنِ وَ الْإِحْسَانِ
لَيْسَ فِيهِمْ عَيْبٌ سِوَا أَنْ فِي كُلِّ بِنَانٍ عِلَاقَةٌ مِيزَانِ

¹¹⁰ İbn Münkiz, *Divanu 's-Şi'r*, s. 203.

¹¹¹ İbn Manzur, *Lisanu-l Arap*, XI, 491-492.

وَسَمِعْنَا ، وَمَا رَأَيْنَا سِوَى أُمَّ ظُلُومٍ فِيهَا مِنْ النِّسْوَانِ
وَهِيَ جَنِّيَّةٌ كَأَقْبَحِ مَا شَوَّهَهُ رُنْنَا مِنَ الْغِيَالَانِ

Bana Bağdad'ı nitelendirdiler bir zamanlar,
Oraya gittiğimde şehirlerin en güzeli olduğunu gördüm.

Güzel bir manzara, güzel bir toplum,
İhsan ve güzellikle süslenmişler.

Onlarda hiçbir ayıp yok,
Sanki her binada bir terazi asılmış.

Ancak Ummu Zelum¹¹² dışında
Kadınlardan başka kimseyi işitip görmedik

O cin gibiydi,
Sanki Rabbimizin çirkinleştirdiğinin en çirkinini,¹¹³

2.2.6. Edeb (الأدب)

لَأَصْبِرَنَّ لِذَهْرِي صَبْرَ مُخْتَسِبٍ حَتَّى يَرَى غَيْرِمَا قَدْ كَانَ يَحْسِبُهُ
وَاسْتَمِيتُ لِمَا تَأْتِ الْخُطُوبُ بِهِ لِيَعْلَمَ الْخُطْبُ أَيَّ لَسْتُ أَزْهَبُهُ
إِنْ غَالَبْتَنِي عَلَى وَفْرِي نَوَائِبُهُ فَحُسْنُ صَبْرِي فِي الْأَوَاءِ يَغْلِبُهُ
أَوْ أَبْعَدْتَنِي عَنْ أَهْلِي وَعَنْ وَطَنِي فَأَبْعُدُ الْفَرْجَ الْمَرْجُوَّ أَقْرَبُهُ
وَالدَّهْرُ يَهْدِمُ مَا يُبْنِي، وَيُجْمِدُ مَا يُورِي ، وَ يُبْعِدُ مَا يُدْنِي تَعْلِبُهُ

¹¹² ام ظلوم : Bağdat ta bir evde tek başına yaşayan bir kadın Allah'ın çirkinleştirdiklerinin en çirkinini olduğunu söylüyor Usame.

¹¹³ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 211.

Karşılığını Allah'tan alanın sabretmesi gibi zamanda sabrediyorum,
Hesaplamadığı şeylerle karşılaşacağını bilen sabrı gibi,

Musibetlerin getirdiği şeyleri hoş karşılıyorum,
Musibetler bilsin ki ben onlardan korkmuyorum.

Musibetler zenginliğime galip gelirse,
Güzel sabrımın şiddet anında ona galip gelirim.

Musibetler beni vatanımdan ehlimden uzaklaştırırsa,
Bilsin ki kişinin bunlara en yakın olduğu an en uzak durduğu andır.

Zamanın geçmesi yaptığı yıkıyor,
Yaktığını söndürüyor, uzaklaştırdığını yakınlaştırıyor.¹¹⁴

2.3. Şiirin Genel Özellikleri

Arap şiirinin genel özelliği, eleştiri ve övgü içerikli olmasıdır. Usame'nin şiirlerinde dikkat çeken özellik ise kınama ve eleştiriye yer vermemesidir. Hatta bütün şartlar eleştiriye ve kınamaya müsait olmasına ve şartların onu buna itmesine rağmen o şiirinde aşırı kınama yapmaktan uzak durmuştu. Usame'nin şiirlerini okuduğumuzda göze çarpan bir diğer özellik de Usame'nin her söylediği şiiri kaydetmediğidir. Çünkü o kendisinden çıkan her şiiri kayda değer bulmamış, bunu da bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

كُلَّمَا رَدَدْتُ فِي الشَّعْرِ النَّظَرَ	بِأَنَّ ضَعْفَ الْعَيْ فِيهِ ، وَ ظَهَرَ
لَيْسَ يُرْضِينِي ، وَ لَا يُمَكِّنِي	جَحْدَ مَا قَدْ شَاعَ مِنْهُ ، وَ اشْتَهَرَ
فَأُجِيلُ الْفِكْرَ فِي تَقْلِيلِهِ	فَإِذَا قَلَّ إِخْتَصَرْتُ الْمُخْتَصَرَ
وَ بِهِ فَفَرُّ إِلَى ذِي كَرَمٍ	إِنْ رَأَى مَا فِيهِ مِنْ عَيْبٍ وَ سَتَرَ

¹¹⁴ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 281.

Şiirime her göz gezdirdiğim vakit,
Acizliğim ortaya çıktı.

Onları inkâr etmek mümkün değil,
Yanıldıklarım ya da yanlışlarımı gördüğüm zaman,

Ben düşüncelerimi hatalarımı azaltmakla meşgul ediyorum.
Hatalarım azaldığı zaman onu en muhtasar şekilde düzenliyorum.

Buradaki eksikliklerimi örten
Bir kerem sahibine ihtiyaç duyuyorum.¹¹⁵

Bu Usame'nin şiirde yüksek bir dereceye çıktığını gösteriyor. Şiirini düzenlemesindeki amaç da bu yüksek dereceyi yakalamaktı. İşte Usame'nin şiirindeki bu düzen, güçlü üslup ve akıcı dil onu şairler arasında üstün bir dereceye ulaştırmıştır.

Usame'nin düşüncelerinin derinliği, onun şiir divanında açıkça görülür. Şiirleri birbiriyle bağlantılı, bir biriyle kaynaşmış, bir evin duvarındaki tuğlalar gibi iç içe geçmiş derin manalar içeriyor. Usame şiirlerini bazen klasik üslupla yazmış, ancak iftihar veya övünme duygusuyla yazdığı şiirlerinde Gazelle de başladığı olmuştur.

Usame eski şiirleri çok iyi bildiği ve onlara aşina olduğu için onları kendi şiirlerinde de nakletmişti. Bundan dolayı da bazıları onu nakilcilikle suçlamıştır. Ancak Usame'nin yaptığı nakilcilik değil, eski şiirlerin bazı bölümlerini kendi şiirlerine eklemektir.¹¹⁶

2.3.1. Usame ibn münkiz'in şiirinde konular

İbn Münkiz'in şiirinde işlediği konuları iki başlık ve bu başlıklara bağlı alt başlıklarda ele almaya çalışacağız. İbn münkiz'in şiirinde işlediği konuların başında insan figürü ve tabiat figürü gelir. İnsan figürünü işlerken kadına ve savaşçı olarak insana daha çok yer verdiğini görebilmek mümkündür. Tabiat figürünü işlerken de daha çok doğadaki ağaçtan, taştan, bitkiden, hayvandan, gökyüzünden, güneşten, aydan ve yıldızlardan etkilenmiş ve bunları şiirinde ele almıştır.

¹¹⁵ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 14.

¹¹⁶ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 16.17.

2.3.1.1. Usame'nin şiirinde insan figürü ve etkileri

Usame'nin şiirinde insan figürü önemli yer tutar. İnsan sevginin ve övgünün kaynağı olarak görülür. Usame'nin şiirinde insan figürünü iki başlık altında ele almaya çalışacağız; birincisi Usame'nin şiirinde kadın, ikincisi ise bir savaşçı olarak insan.

2.3.1.1.1. Usame'nin şiirinde kadın

Kadın figürü bütün şairlerin şiirlerinde işlediği bir konudur. Bütün şairler kadının özelliklerini zikrederek şiir yazdıklarını görebiliriz. Arap şiirinde, cahiliye devrinden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte, kadın en önemli yeri tutmuştur. İbn Kuteybe'nin dediği gibi cahiliye şiirinin vazgeçilmez figürü her zaman kadın olmuştur. Kadın her zaman hüznün, sevincin, özlemin, ayrılık acısının kaynağı olmuş, kalpler ona yönelmiş, bakışlar ve gönüller hep onu aramıştır. Bundan dolayı şairlerin şiirini süsleyerek günümüze kadar gelmiştir.¹¹⁷

Usame'nin şiirinde kadın, daha çok saçları, yüzün üstüne düşen saç buklesi, yüzü, gözleri, kaşları, ağzı ve nefesinin güzel kokusu, dişleri, yanakları, boyun kısmı, narin hareketleri ve boyu ile ele alınır. Usame'nin şiir divanında, kadını işlediği (112) beytte yaptığımız araştırmada görülüyor ki; Usame'nin kadına olan sevgisi ve onu şiirinde işlemesi gerçek bir sevgiye dayanmaz sadece takliddir.

Ancak o yinede kadını kendi şiirinde severek işlemiş ve onu en güzel özellikleriyle ele almıştır. O kadını bazen kendi hoşlandığı için değil, Arapların genel olarak hoşlandığı siyah saçlarıyla vasıflandırmış, gecenin karanlığına ve kömüre benzettiği saçlarını şu satırlarıyla dile getirmiştir:

شَمْسٌ وَ لَيْلٌ فَاعْجَبْ لِشَمْسٍ ضَحَىٰ تُشْرِقُ وَ اللَّيْلُ رَاكِدٌ يَدْجُو

Ne acayip! Yüzü, duha vaktinde doğan güneş,
Saçları, durgun ve karanlık gece...¹¹⁸

¹¹⁷ İbn Kuteybe, Abdullah Muhammed b. Müslim, *Şiir Ve Şuara*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Darul Maarif, Kahire, s. 76.

¹¹⁸ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 9.

Bu beytte şair, sevdiğinin yüzünün üzerine dökülen siyah saçlarını, gecenin karanlığına ve saçların altından parlayan yüzünü de gündüze benzeterek mükemmel bir tablo ortaya koymuştur.

Yukarıdaki beytte şahit olduğumuz tablo, zıt olan şeylerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Bunlar gündüz ve gece, yani gündüzün en aydınlık vakti (duha) ve gecenin en karanlık vakti, bütün bu manaların arasında zıtlık vardır. Bu tablo belagatteki bedi'in en güzel örneklerinden biridir. Yine yukardaki tabloya benzer bir tabloyu Usame'nin şu şiirinde de görebiliriz:

عَطَى ظِلَامُ الشَّعْرِ مِنْ وَجَنَاتِهِ صُبْحاً تُضِيءُ الْأَرْضَ مِنْ إِشْرَاقِهِ

Karanlık olan gece (kap kara olan saçları) onun yüzünü kapattı,
Yüzü sabahın aydınlığı gibidir yeryüzünü aydınlatıyor.¹¹⁹

Şairimiz kadının yüzünü başka bir beytte ise güzelliğinden dolayı Kâbe'ye benzetiyor. İnsanlar Kabe'yi nasıl tavaf ediyorlarsa mecazi olarak güzellik Kabe'sini de (kadını) tavaf etmeleri gerektiğini söylüyor. Burada görüyoruz ki şair Kâbe deki dini manadan etkilenmiş ve bu manayı kadının yüzüne aktarmayı denemiş bu duyguları da söyle dile getirmiştir:

فِي وَجْهِهَا كَعَبَةُ الْجُمَالِ فَلِلَّسَا عَيْنِ إِلَى حُسْنِ وَجْهِهَا حُحُّ

Onun yüzünün güzelliği Kâbe gibidir.
Bakanlar için onun yüzünün güzelliğini görmek hacca gitmek gibidir.¹²⁰

Şairimiz başka bir şiirinde ise kadının büyüleyen gözlerini anlatıyor:

هَذَا بَقَايَا سِحْرِ بَابِلَ وَ هِيَ مِنْ إِحْدَى الْعَجَائِبِ

Bu (gözler) Babil'in kalan büyüsüdür,
Bunlar ne acayip şeylerdendir.¹²¹

¹¹⁹ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 31

¹²⁰ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 9.

Şair bu beytte gözlerin büyüleyici gücüyle Babil büyüğü arasında bir bağlantı kurmuştur. “Bildiğimiz gibi Babil Irak sınırları içinde yer alan bir şehirdir.” Şair bu bağlantıyı kurarken de büyük ihtimalle şu ayetten ilham almıştır: “Onlar, insanlara sihri ve Babil’deki iki meleğe Harut’a ve Marut’a indirileni öğretiyorlardı.”¹²² Bundan dolayı şair Babil ile sihir arasında bir bağlantı kurmuştur.

Usame’nin şiirinde göz sadece büyüleyici olarak vasıflandırılmamış, aynı zamanda kalplere saplanmış ve onları kanatan bir oka benzetilmiştir:

و سَهَامُ الْعُيُونِ أَخْفَى مِنْ الْوَهْمِ وَلَكِنْ مِنْ تَدْمَى الْقُلُوبِ

Gözlerin okları (bakışları) hayal gibidir,
Lakin onlarla kalpler yaralanır.¹²³

Başka bir yerde de şair kendisini sarhoş olarak tanımlıyor, ancak bu sarhoşluğu sevdiğinin gözlerinden dolayı mı yoksa şaraba benzeyen dudaklarından dolayı mı olduğuna karar veremiyor.

Ve şöyle söylüyor:

سَكْرَانُ فِي الْحُبِّ لَا يَدْرِي أَسْكْرْتُهُ لِسِحْرِ عَيْنَيْكَ أَمْ لِلْخَمْرِ مِنْ فِينَا

Sevgiden sarhoşum ama bilmiyorum bu sarhoşluk
Gözlerinin büyüğünden mi yoksa ağzının içkisinden mi?¹²⁴

Şair sadece bunlarla yetinmiyor ve kadının uzuvlarını etrafındaki farklı güzelliklerle resmediyor. Bunlardan biride sevdiğinin ağzını papatyaya benzetmesi ve dişlerini inciye benzetmesidir. Bu benzerliği de bir tablo gibi resmediyor:

¹²¹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 55.

¹²² Bakara, 2/102,

¹²³ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 54.

¹²⁴ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 83.

مَنْ زَيَّنَ الْأَفْحُونَ الرُّطْبَ بِالشَّنْبِ وَ نَظَّمَ الدُّرَّ بَيْنَ الرَّاحِ وَالْحَبِّ

Kim bu taze papatyayı yapraklarla süslemiş,
Dudaklar arasında incileri dizmiştir.¹²⁵

Şair bazı güzellikleri çevresinden alarak şiirine aktarmış ve bu güzelliklerle sevdiğinin vasıflarını birleştirmiştir. Ceylanın gözlerini sevdiğinin gözlerine aktarmış, papatyayı sevdiğinin ağzına aktarmış, selvi ağacının inceliğini ve düzgünlüğünü de sevdiğinin boyuna aktarmış ve şöyle demiştir:

فَأَعَارَ الْعَرَالَ عَيْنًا وَ عُصْنَ الْبَانَ لِينًا وَالْأَفْحُونَ تَعْرًا

Sevdiğim ceylanın gözlerini almış, selvi ağacının inceliğini,
Ağzı da papatyanın güzelliğini almış.¹²⁶

Şair sevdiğinin birçok güzel yönlerini resmetmiş ve Resulullah'ın cennet için saydığı güzel özelliklerin çoğunu sevdiğinin özellikleriyle birleştirmiştir. Şair sevdiğinin ağzının tadını cenneteki içkiye benzetmiş ve şöyle demiştir:

فِي فِيهِ مَا فِي الْجَنَانِ الْخُلْدِ مِنْ دُرِّ وَمِنْ أَفَاحِ وَ مِنْ خَمْرِ وَ مِنْ عَسَلِ

Onun ağzında ebedi cennetlerdeki incilerden,
Papatyalardan, içkilerden ve ballardan vardır.¹²⁷

Usame'nin şiirlerini incelediğimizde çevresinden çok fazla etkilendiğini görebilmek mümkündür. Ceylanın gözlerinden etkilenererek sevdiğinin gözlerini ceylanın gözlerine benzetmesi de bu etkilenmenin yansımasıdır:

¹²⁵ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 5.

¹²⁶ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 22.

¹²⁷ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 95.

وَأَيْنَ مِنَ الظُّبَا أَلْحَاطُ ظَنِّي
تَنَانِي عَنْ سُؤْيِي بِالشَّيِّي

Bütün ceylanların içinden benim güzel bakışlı ceylanım bir tanedir,
Güzel gözler onu unutarak terk etmemi engelledi.¹²⁸

Usame'nin yanında güzel kadın sadece sevgili olarak vasıflandırılmaz, bilakis güzel kadın sevgili olmasa da Usame'nin şiirlerini süslemiştir. O esir düşen haçlı kadınları ceylana benzeterek vasıflandırmış, onlarla birlikte esir edilen erkekleri de aslana benzetmiştir. Bu resim Usame'nin şiirinde kadının işlenişinin güzel bir örneğidir. Usame şöyle söylüyor:

قُرْنَ النِّسَاءِ إِلَى الرَّجَالِ فَأَشْبَهُوا
خَلَطَ الْقَسَاوِرِ بِالظُّبَاءِ الْعَيْنِ

Kadınlar erkeklerle bir araya toplandılar, bu sanki aslanlarla,
Güzel gözlü ceylanların bir araya toplanması gibidir.¹²⁹

Başka bir yerde ceylan gibi güzel olan kadınları ceylanlarla karşılaştırmış ve bu ceylanların korunmaya ihtiyacı olduğunu söyleyerek kendisinin onları koruyacağını dile getirmiş ve şöyle söylemiştir:

أَيْنَ الظُّبَاءِ عَهْدُنَهُنَّ كَوَانِسًا
بِكَ فِي ظِلَالِ السَّمْهَرِيِّ الدُّبَلِ

Nerde evleri başında mızraklarla korumaya çalıştığım
Ve gece gündüz beklediğim ceylanlar.¹³⁰

Yine başka bir yerde şairimiz sevdiğini rahmet sıfatıyla vasıflandırmış, bunu çok güzel bir şekilde resimlendirerek, savaş meydanında aslandan korkmadığını ve ceylanlar karşısında yenik düştüğünü şu şekilde dile getirmiştir:

¹²⁸İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 198.

¹²⁹İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 248.

¹³⁰İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 355.

لَا يَهَابُ الْأَسُودُ فِي حَوْمَةِ الْحَرْبِ وَ يَغْتَاذُهُ الْعَزَالُ الرَّيِّبُ

Savaşın en şiddetli anında aslanlardan korkmuyor,
Ancak küçük ceylanlar onu çekiyor.¹³¹

Başka bir yerde şair sevdiğinin güzel kokusunu kinaye ederek ağzından misk kokusu gelen ceylana benzetiyor. Ağzındaki dişleri inciyle karşılaştırmış, ağzını papatyaya benzetmiş, bu güzellik karşısında büyülediğini söyleyerek şu satırlar dilinden dökülmüştür:

وَ عَزَالٍ فِي فِيهِ رَاحٌ وَ دُرٌّ وَ عَقِيْقٌ رَطْبٌ, وَ مِسْكٌ فَتِيْقٌ
شَبَّهُوا دُرَّ نَعْرِهِ بِالْأَقَاحِي لَيْسَ لِالْأَفْحَوَانِ ذَاكَ الرَّيِّقُ
بِي سَكْرٍ مِنْهُ وَ سِحْرٍ فَلَا أَرْ قَى لِهَذَا, وَ لَسْتُ مِنْ ذَا أُفِيْقُ

Ceylandır ağzında güzel koku, inci,
Akik ve misk vardır.

Ağzının incilerini papatyaya benzettiler,
Ancak bu parlaklık papatyada yoktur.

Bu beni büyüledi sarhoş etti,
Dermanım yok ve bu yangından kaçış yok.¹³²

Usame'nin şiirlerini incelediğimizde şunu açık bir şekilde görebiliyoruz; Usame'nin kadını vasıflandırdığı şiirlerinde kendine has nitelermeler çok azdır. Genel olarak taklit yolunu kullandığını görebilmek mümkündür. Buda bizi şair hakkında gerçek aşkı yaşamadığı ve taklit yoluyla bunları dile getirdiği tezine götürür.

Ayrıca şunu anlıyoruz ki, şairin kadın hakkında yazdığı şiirlerin çoğunda kadınla içkiyi ilişkilendirdiğidir. İncelediğimiz beytler bunu gösteriyor. Sanki şair kadını

¹³¹ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 58.

¹³² İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 83.

resmettiği her dizesinde onu içkiyle ilişkilendirmiş ve onu sarhoş edici olarak vasıflandırmıştır. Bu vasıfta, bildiğimiz gibi içkide vardır. Ayrıca kadını, aklı götüren ve güzelliği ile insanı büyüleyici olarak vasıflandırmıştır.

Yine şair kadını resmederken onu daima benzetilen (muşebbeh) konumuna koymuştur. Onu bazen ceylana, bazen geyiğe, bazen papatyaya, bazen de selvi ağacına benzetmiştir. Bütün bu benzettiği şeyleri, yaşadığı çevresinden almış ve bunları çok güzel bir şekilde kadına aktarmayı başarmıştır.

2.3.1.1.2. Usame'nin savaşlarında ve karşılaşmalarında savaşçı insan figürü

Usame b. Münkiz'in hayatı birçok savaş ve karşılaşmayla geçmiştir. Hayatı boyunca sürekli mücadeleler de bulunmuş sayısız savaşlara katılmıştır. Bu karşılaşmaların çoğu da savaş olmadan sona ermiştir. Savaşmadan biten karşılaşmalardan bazıları şunlardır; Atabey Zengi b. Aksungurla Karaca Şami arasında geçen Tikrit karşılaşması (h. 526), Atabey Zengi ve halife Müsterşid Billâh arasında geçen Bağdat karşılaşması (h. 527), Atabey Zengi ve Artuklular arasında gerçekleşen karşılaşma (h. 528).¹³³

Usame b. Münkiz'in karşı karşıya kaldığı ve kendisinin de taraf olmak zorunda kaldığı, Müslümanları bölünmeye kadar götüren birçok iç savaş onun devrinde yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri Mısır da vezir Adil b. Sallar'ın (h.548) öldürülmesiyle sonuçlanan karışıklık ve h. 549 senesinde gerçekleşen ve Fatımi halifesi Zafir, kardeşleri ve amca çocuklarının öldürüldüğü karışıklıktır. Ancak Usame'nin şiirlerinde bu duruma işaret eden herhangi bir şey bulamadık.

Usame'nin hayatında savaşla biten karşılaşmaların başında ise h. 530 yılında meydana gelen Şeyzer kuşatması gelir. Daha sonrada Şeyzer birçok kez saldırıya uğramış, Usame bu saldırılar karşısında kahramanca çarpışmıştır. Usame Hama şehrine karşı yapılan saldırılara karşı da mücadelelerde bulunmuş, Hama valisiyle birlikte farklı tarihlerde birçok savaşa katılmıştır. Usame Mısır ordusu içinde de birçok savaşa katılmış ve dillere destan kahramanlıklar göstermiştir.¹³⁴

Usame'nin yaptığı bu mücadeleler, kendi hayatını açık bir şekilde etkilemiş ve kendi şiirlerinde bariz bir şekilde ortaya çıkmıştır. Usame yaptığı bu mücadeleleri bir

¹³³ Nevaf Hamidi, Raşid, *Suretu'l Feniiyetu Fi Şiiri Usame b. Münkiz*, (Yüksek Lisans Tezi) Mu'te Üniversitesi, 2011, s. 66.

¹³⁴ Nevaf Hamidi, s. 67

cihad ruhuyla yapmış ve bu cihad ruhunu da şiirlerinde anlatmıştır. Şu beytte anlattığı gibi:

وَ جِهَادُ الْعَدُوِّ بِالْفِعْلِ وَالْقَوْلِ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ مَكْتُوبٌ

Düşmanla eliyle ve diliyle savaşmak her Müslüman için farzdır.¹³⁵

Birçok şiirinde cihadı övmüş ve ona teşvik etmiştir:

وَلَوْ لَمْ تُفْعَدْ إِلَّا الْجِهَادُ؛ فَإِنَّهُ تَوَابٌ؛ كَمَا نَصَّ الْكِتَابُ جَزِيئاً

Cihadın hiçbir faydası olmazsa bile

Sevap olması yeter, Kur'an'ı Kerim'in anlattığına göre.¹³⁶

Usame İslam'ın tevhit akidesini savunmuş ve Hıristiyanların da teslis inancını, domuz eti yemelerini, içki içmelerini, çanı ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilişi inancını eleştirmiş ve bunlardan dolayı onlarla dalga geçmiştir:

نَزَلَتْ وَسَطُهُ الْخَنَازِيرُ وَالْحَمْرُ وَ بَارَى النَّافُوسَ فِيهَا الصَّلِيبُ

لَوْ رَأَهُ الْمَسِيحُ لَمْ يَرْضَ فِعْلاً ذَكَرَ أَنَّهُ لَهُ مَنْسَبُ

أَبْعَدُ النَّاسِ عَنِ عِبَادَةِ رَبِّ النَّاسِ قَوْمٌ إِيَّاهُمْ مَصْلُوبُ

Onun merkezinde domuz eti ve içki vardır,

Onda çan ile haç yarışıyor.

Mesih bunu görse asla razı olmaz,

Ama onlar bunu ona nisbet ediyorlar.

¹³⁵ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 165.

¹³⁶ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 190.

İnsanların rabbine ibadet etmekten en uzak olanlar,
Öyle bir toplumdurlar ki ilahları çarmığa gerilmiş.¹³⁷

Onun cihatlarından biride Allah yolunda savaşılan mücahitlere övgü yağdırmasıdır. Bu övgülerden biride kılıcıyla kendi vatanını savunan Nasr b. Afdal'ın kahramanlıklarını anlatmasıdır:

وَحَمِيَّتِ الْبِلَادِ بِالسَّيْفِ فَاسْتَصْنَى
عَبَّ مِنْهَا سَهْلًا وَعَزَّ وَعَزَّ

Sen kılıçla vatanı savundun,
Bununla yüceldi vatan toprakları arazileri.¹³⁸

Usame haçlı saflarına dalarak ikiye bölen, bir kısmını öldürüp bir kısmını esir alan Müslüman kahramanların kahramanlıklarını şu şekilde dile getiriyor:

وَقَسَمْتَ الْفِرْنَجِ بِالْعَزْوِ شَطْرَيْنِ
فَهَذَا عَانٍ وَ هَذَا قَتْلٌ

Savaşarak Fransızları ikiye böldün,
İşte bir kısmı esir ve bir kısmı ölü.¹³⁹

Savaşarak mücadele etmeyi Allah yolunda cihat etmenin bir çeşidi olarak görür. Savaşta her yenileni ise büyük bir çılgınlığa düşmüş ve delirmiş olarak görür. Çünkü yenilenler, parçalanmış cesetler, kan, gözyaşı, esir edilen yakınlarını görerek bir nevi kendileri de çıldırır. Usame bunların gözünden okunan korku ve yıkımı şöyle resmediyor:

مَثَلُ الْخَوْفِ بَيْنَ عَيْنَيْهِ جَيْشًا
لَكَ فِي عَمْرِ دَارِهِ مَا يَزُولُ

Korku bir asker gibi onun gözlerinin arasında belirmiş,
Sana, yaralı (yıkık)evinde her şeyi terk etmiş.¹⁴⁰

¹³⁷ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 165.

¹³⁸ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 241.

¹³⁹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 241.

Şair, düşmana karşı savaşıp başarılı olmak isteyen kahraman da olmazsa olmaz iki özelliğin bulunması gerektiğini söylemiştir. Bunlar: cesaret ve cömertliktir. Bu iki özellikte onun yanında deniz gibidir. Şu dizeleri bunun en bariz örnekleridir:

يَلْقَى الْأُتُوفَ وَ يَحْبُوهَا؛ فَفِي يَدِهِ مِّنَ الْعَطَا وَ السَّطَا بَحْرًا؛ نَدَى وَ دَم

Cömertlik saçıyor ve bunu seviyor, onun eli

Vermede ve saldırmakta, kan akıtmakta ve cömertlikte deniz gibidir.¹⁴¹

Bu beyti incelediğimizde şair bazı güzel bedi örnekleri sergilemiştir ve عطا ve سطا kelimeleri arasında uyum sağlayarak güzel bir cinas örneği göstermiştir. Aynı zamanda ندى ve دم kelimeleri arasında da cinas vardır. Bu cinas her ne kadar açık gelmemiş olsa da beyte ayrı bir güzellik katmış ve kulağa hoş gelen bir müzik izlenimi vermiştir.

Yine şairimiz Melik Salih'in cömertliğini (elini) övmek için yukarıdaki beyte benzer başka bir beyt zikretmiştir. Bu beytte elin cömert ve cesaretli olmasının yanı sıra gerçek bir savaşçı olduğunu dile getirerek şöyle buyurmuştur:

بَسَطْتُ كَفًّا فِي النَّدَى وَالْوَعَى مَا كَفَّهَا بَحْلٌ وَلَا جُبْنٌ

Elini açtın (cömert davrandın) bol bol vermede ve kahramanlıkta,

Cimrilik ve korkaklık elini bundan engelleyemedi.¹⁴²

Manaları farklı olmalarına rağmen şairin كفا ve كفها kelimelerini kullanarak cinas yapması beyte farklı bir güzellik katmıştır. Ayrıca şairin cömertlik manasına gelen الندى kelimesini önce cimrilik manasına gelen البخل kelimesini de sonra getirmesi,

¹⁴⁰ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 191.

¹⁴¹ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 195.

¹⁴² İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 199.

cesaret manasına gelen *الوغي* kelimesini de korkaklık manasına gelen *جبن* kelimesinden önce getirmesi şiirde güzel bir vezin oluşturmuş.

Şairimiz Müslümanların düşmana karşı galip gelmelerinin sırrının, Allaha karşı olan bağlılıkları ve samimiyetleri olduğunu söylüyor. Müslümanlar Allaha itaatte oldukları sürece Allahın yardımının geleceğini ve Müslümanların başarılı olacağını söylüyor. Onlar barışta cömertliğin ve keremin temsilcisi, savaşta ise cesaretin ve kahramanlığın temsilcileri olmuşlardır. Usame bu durumu şöyle dile getirmiştir:

بطاعتنا لله أصبح طوعنا الانام فما يعصى لنا فيهم أمر
فأيماننا في السلم سحْبُ مَوَاهِبِ وَ فِي الْحَرْبِ سُحْبُ وَبُلْهُنَّ دَمٌ هَمْرٌ

Allaha olan itaatimizden dolayı her şey bize itaat ediyor,
Bu konuda bize hiçbir şey isyan etmiyor.

İmanımız barış zamanında verilmiş bir hediye,
Savaş zamanında üzerlerine yağmur gibi yağan kan.¹⁴³

Usame'nin zikrettiğimiz şiirlerini inceledikten sonra şu sonuçları elde etmemiz mümkündür; Usame b. Münkiz birçok şiirinde, hayatında derin izler bırakan savaş meydanlarını ve savaş ta şahit olduğu kahramanlıkları ele almış, kimi zamanda kendi yaptığı mücadeleleri anlatmıştır. Şair bütün bunları anlatırken şiirinde çok güçlü ve vurgulu bir dil kullanmıştır.

2.3.1.2. Usame'nin şiirinde tabiat figürü ve etkileri

Şüphesiz ki doğanın ve içindeki tabiat olaylarının Usame'nin hayatına ve şiirine büyük etkileri olmuştur. Şair doğadaki ağaçtan, taştan, bitkiden, hayvandan ilham alarak şiirlerini dile getirmiştir. Bunlar şair üzerinde direk ya da dolaylı olarak etki etmiş ve şairin duygusal yönünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu bölümde de doğanın şair ve şiiri üzerindeki etkisini kısaca incelemeye çalışacağız.

¹⁴³ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 201.

2.3.1.2.1. Usame'nin şiirinde hayvan figürü ve etkileri

Usame hayatı yolculuklarla geçen, bu yolculuklar esnasında farklı hayvanlarla karşılaşan ve bu karşılaşmalardan sonra hayvanlardan ve farklı özelliklerinden etkilenen, bunu da kendi şiirlerine güzel bir şekilde aktaran şairlerden biridir. Özellikle de gençliği zamanında aslan avına gitmesi ve iyi bir avcı olmasının şiirleri üzerinde etkisi büyük olmuştur. Hayatı boyunca karşılaştığı hayvanları güzel bir şekilde şiirlerine aktarmıştır.

Usame hayatında etkilendiği birçok hayvanı farklı şekillerde şiirine aktarmıştır. Bunlar: aslan, at, köpek, çekirge, deve, geyik, ceylan, ceylan yavrusu, kartal, güvercin, şahin, doğan, baykuş, horoz, gibi hayvanlardır. Bu hayvanların özelliklerini insanlara aktarmayı güzel bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bir şiirinde düşmanı üzerini korkusuzca saldıran Melik Salih'i aslana benzeterek şöyle söylemiştir:

فَحْدَارِ يَا أَسَدَ الشَّرِيِّ مِنْ فَتْكِ الْحَاظِ الرَّبَّارِ

Dikkat edin! Ey dağların aslanı,

Vahşi ineklerin güzel ve ürkütücü bakışlarına.¹⁴⁴

Şairlerin genel olarak güzelliğin ve zarafetin temsilcisi olarak ceylanı şiirlerinde zikrettiklerini görmek mümkündür. İbn Münkiz de şiirlerinde bunu çok güzel bir şekilde kullanmış ve şöyle demiştir:

وَ أَتَيْنَ مِنَ الطُّبَا الْحَاظُ ظَنِّي نَنَانِي عَنْ سُلُوبِي بِالشَّيِّي

Bütün ceylanların içinden benim güzel bakışlı ceylanım bir tanedir,

Güzel gözler onu unutarak terk etmemi engelledi.¹⁴⁵

Şairimiz bu beytte ceylanın güzel gözlerinden etkilenmiş ve sevdiğinin gözlerini ceylanın gözlerine benzetmiştir.

¹⁴⁴ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 55.

¹⁴⁵ İbn Münkiz, *Divanu 'ş-Şi'r*, s. 198.

At ta asaletiyle tarih boyunca şairlerin şiirlerini süsleyerek günümüze kadar gelmiştir. Usame de hem bir savaşçı kahraman olarak, hem de usta bir avcı olarak atların ihtişamını kendi şiirlerinde sıkça işlemiştir:

وَ أَجَابَتْهُ بِالصَّلِيلِ سَيْوْفٌ ظَامِمَاتٌ، وَبِالصَّهِيلِ خَيْوُلٌ

Ona, kana susamış kılıçların sesiyle,
Ve atların kişnemesiyle karşılık verdi.¹⁴⁶

2.3.1.2.2. Usame'nin şiirinde bitki figürü ve etkileri

Hiçbir şair yoktur ki etrafındaki güzelliklerden etkilenmesin ve onları kendi şiirinde işlemesin, özellikle de bu şair sürekli yolculuk yapan biri ise, Usame b. Münkiz gibi. Şairimiz etrafında görüp etkilendiği birçok çiçek ve bitki türü mevcuttur. Bunların birçoğunu direk ya da dolaylı olarak şiirinde işlemiştir. Şiirinde işlediği bitki yada çiçeklerden bazıları şunlardır: papatya, gül, selvi ağacı, bahçe, orman, misk ...

Şairimiz bir şiirinde papatyayı güzellik tablosu olarak zikretmiş ve kadının ağzının güzelliğini papatyaya, dişlerini de inciye benzetmiştir:

مَنْ زَيْنَ الْأَفْحْوَانَ الرُّطْبَ بِالشَّنْبِ وَ نَظَّمَ الدُّرَّ بَيْنَ الرَّاحِ وَالْحَبَبِ

Kim bu taze papatyayı yapraklarla süslemiş,
Dudaklar arasında incileri dizmiştir.¹⁴⁷

Gül bitkisi de şairlerin şiirlerini süsleyerek günümüze kadar gelmiştir. Şairimiz sevdiğinin yanağında hayâdan dolayı oluşan kızarıklığı gülün kırmızılığına benzeterek şöyle demiştir:

فِي وَجْهِهِ مَاءُ الْمَلَاخَةِ حَائِرٌ وَبِحَدِّهِ وَرْدُ الْحَيَا لَمْ يُقْطَفِ

Yüzünde hayret verici güzelliğin suyu,
Yanağında ise koparılmamış hayâ gülü vardır.¹⁴⁸

¹⁴⁶ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 192.

¹⁴⁷ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 5.

2.3.1.2.3.Usame'nin şiirinde gökyüzü figürü ve etkileri

Her şair kendine has gökyüzü tasavvuruyla şiirlerini dile getirmiştir. Usame'nin de kendine has gökyüzü tasavvuru vardır. Usame'nin gökyüzü tasavvurunda güneş, ay ve yıldızlar daha çok ön plana çıkar. Onun güneş ve ay tasavvuru kendine has bir özellik taşır. Şairimiz şiirlerinde güneşin yüceliğini ele almış ve insanın yüceliğiyle güneşin yüceliği arasında bağlantı kurmuştur. Bunu da bir şiirinde şöyle dile getirmiştir:

شَمْسٌ وَ لَيْلٌ فَاعْجَبْ لِشَمْسٍ ضُحَىٰ تُوْشِقُ وَ اللَّيْلِ رَاكِدٌ يَدْجُوْ

Ne acayip! Yüzü, duha vaktinde doğan güneş,

Saçları, durgun ve karanlık gece¹⁴⁹

Şairimiz bu beytte sevdiğinin yüzünü güneşe benzetmiştir. Ayrıca şahid olduğumuz resim zıt olan şeylerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Bunlar gündüz ve gece, yani gündüzün en aydınlık vakti(duha) ve gecenin en karanlık vakti, bütün bu manaların arasında zıtlık vardır. Bu resim belagatteki bediin de en güzel örneklerinden biridir.

Şairimiz şiirlerinde ayı (القمر) bütün şekilleriyle yirmiye yakın yerde (القمر),

(البدن) olarak kullanmıştır. Aşağıdaki beytte de sevdiğinin yüzünü (البدن)

benzetmiştir:

مُسْتَشْرِفٌ كَالْبَدْرِ خَلْفَ حِجَابِهِ أَوْ فِي الْكَرَىٰ أَيْضًا عَلَيْكَ حِجَابُ

Yüceliğiyle örtüsünün arkasında bulunan ay gibidir,

Ya da uykuda yüzünü örtü bürümüş gibi.¹⁵⁰

¹⁴⁸ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s.. 78.

¹⁴⁹ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 9.

¹⁵⁰ İbn Münkiz, *Divanu's-Şi'r*, s. 53.

SONUÇ

Birçok devlet adamına danışmanlık yapan İbn Münkiz, doğumundan dört yıl sonra Haçlılar tarafından Kudüs işgal edilmiş, bundan dolayı haçlıları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. İbn Münkiz h. 524/ m. 1130 Şeyzer'den ayrılıp Dımaşk'a gitmiş ve Haçlılara karşı savaşmış, daha sonra da Musul Atabeği İmâdüddin Zengî'nin hizmetine girmiştir. Haçlı ve Bizans kuvvetlerinin h. 533/ m. 1138-39'da Şeyzer'i kuşatmaları üzerine onlara karşı düzenlenen askerî harekâta da katılmıştır.

Ömrü mücadeleyle geçen bu devlet adamı, tarihçi ve şair, daha sonra Mısır'a gitmiş ve orda da on yıl gibi bir süre kalmıştır. Mısır'da kaldığı dönemlerde saraydaki siyasi çekişmelerden ve suikastlardan bahsetmiştir. Daha sonra tekrar Şam'a dönen İbn Münkiz Nureddin Mahmud'un hizmetine girmiştir. Bu yolculuk sırasında 4000 ciltlik kitabının zayi olduğunu da yine kendi anılarını anlattığı Kitabu'l-İ'tibar'ından öğreniyoruz.

İbn Münkiz, günümüze kadar ulaşmış edebiyata ve tarihe dair çok önemli eserler kaleme almıştır. Tarihe dair en meşhur kitabı Kitabu'l-İ'tibar'dır. Bu kitap kendi anılarından oluşmakta ve yaşadığı döneme ışık tutmaktadır. Edebiyata dair en önemli eserlerinden biri de Şiir Divanıdır. Divanü'ş-Şiir altı bölümden (Gazel, Evsaf, Medih, Edep, Merasi, Müleh) oluşmaktadır. Her bölümdeki beytler de alfabetik sıraya göre dizilmiş ve yaşanan gerçek hayatla ilgili şiirlerden oluşmuştur. Şiirlerinin vasıfları ve teşbihleri güçlüdür.

Usame'nin Şiir Divanını incelediğimizde şiirlerinde dikkat çeken özellik kınama ve eleştiriye yer vermemesidir. Hatta bütün şartlar eleştiriye ve kınamaya müsait olmasına ve şartların onu buna itmesine rağmen o şiirinde aşırı kınama yapmaktan uzak durmuştur. Usame'nin şiirlerini okuduğumuzda göze çarpan bir diğer özellik de Usame'nin her söylediği şiiri kaydetmediğidir. Çünkü o kendisinden çıkan her şiiri kayda değer bulmamış, bunu da bazı şiirlerinde dile getirmiştir:

İbn Münkiz'in şiirlerinde genel olarak insan ve tabiat figürleri önplana çıkmaktadır. Şiirlerinde kadın figürünü ve savaşçı olarak insan figürünü sıkça işlemiştir. Usame'nin şiirlerini incelediğimizde şunu açık bir şekilde görebiliyoruz; Usame'nin kadını vasıflandırdığı şiirlerinde kendine has nitelermeler çok azdır. Genel olarak taklit yolunu kullandığını görebilmek mümkündür. Buda bizi şair hakkında gerçek aşkı yaşamadığı ve taklit yoluyla bunları dile getirdiği tezine götürür.

Yine şair kadını resmederken onu daima benzetilen (muşebbeh) konumuna koymuştur. Onu bazen ceylana, bazen geyiğe, bazen papatyaya, bazen de selvi ağacına benzetmiştir. Bütün bu benzettiği şeyleri, yaşadığı çevresinden almış ve bunları çok güzel bir şekilde kadına aktarmayı başarmıştır.

Usame b. Münkiz'in birçok şiirinde ise hayatında derin izler bırakan savaş meydanlarını ve savaşta şahit olduğu kahramanlıkları ele almış, kimi zaman da kendi yaptığı mücadeleleri anlatmıştır. Şair bütün bunları anlatırken şiirinde çok güçlü ve vurgulu bir dil kullanmıştır.

Şüphesiz ki doğanın ve içindeki tabiat olaylarının da Usame'nin hayatına ve şiirine büyük etkileri olmuştur. Şair doğadaki ağaçtan, taştan, bitkiden, hayvandan ilham alarak şiirlerini dile getirmiştir. Bunlar şair üzerinde direkt ya da dolaylı olarak etki etmiş ve şairin duygusal yönünün gelişmesine katkı sağlamıştır.

Usamenin şiirinde kullandığı dil, onun şiirlerinin kolay anlaşılmasına ve edebiyatçıların yanı sıra halkın da onun şiirlerine ilgi duymasına vesile olmuştur. Bu da halkın şiire olan ilgisini arttırmıştır. Bazı tarihçilerin belirttiğine göre Sultan Selahaddin'nin, Divanü's-şi'r'i çok beğendiği ve zevkle okuduğu bilinmektedir. Yine İbn Halikan divanın halk tarafından da çok beğenildiğini ve halkın elinde dolaştığını belirtmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDURRAHMAN, Şahabeddin, b. İsmail b. İbrahim b. Osaman, *Kitabu'r-Revdeteyn fi Tarihi Devleteyn en-Nuriyye Ve's-Selahıyye*, Daru'l Kutubi'l İlmiye, Beyrut, 2002.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Artuklular”, DİA, III, İstanbul, 1991.
- BASUYUĞ, Bedrettin, *Selahaddin Eyyubi Devrinde İlmi Faaliyetler*, Hivda Yayınları, İstanbul, 2009.
- DURMUŞ, İsmail, “Methıyye”, DİA, XXIX, İstanbul, 1991.
- DURMUŞ, İsmail, “şiiir”, DİA, XII, İstanbul, 1991.
- EBU HALİL, Şevki, *Fethu's-Sıkaliyye*, Daru'l Fikri'l-Muasır, Beyrut, 1998,
- EL-İSFEHANİ, İmaduddin Katib, *Hurubu's-Selahaddin Ve Fethu Beyti'l-Makdis*, Daru'l-Menar, Kahire, 2004.
- FİRUZABADİ, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *Kamusu'l Muhit*, Beyrut, 1987.
- GÖK, Halil İbrahim, *Musul Atabekliği: Zengiler, Musul Kolu*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara, 2001.
- GÖK, Bahattin, “Nureddin Mahmud Zengi”, DİA XXXIII, İstanbul, 1991.
- KAYA, Önder, *Eyyubi Devleti Meliklerinden I. El-Eşref Muzafferaddin Musa Döneminin Siyasi Tarihi*, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırma Enstitüsü Ana Bilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2000.
- KAYTAZ, Muhammed Adnan, *Usame b. Münkiz Ve Cedid Min Asarihi Ve Şiirihı*, Menşuratu Vezaratu Sekafe, Şam, 1998.
- KEHHÂLE, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifin: Terâcimü Musannafi'l-Kutubi'l-'Arabiyye*, II., Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, 1957.
- MUHAMMED AŞUR, Fayed Hammad, *Cihadu'l İslami Didde Salebiyyin fi Asri'l Eyyubi*, Daru'l İ'tisam, Kahire, 1982.
- NEVAF HAMİDİ, Raşid, *Suretu'l Fenıyyetu Fi Şiiri Usame B. Münkiz*, (Yüksek Lisans Tezi) Mu'te Üniversitesi, 2011.
- ĞEYNAN, Muhammed Abdullah, *Hakim Biemrillah Ve Esraru Da'vetu Fatımiyye*, Mektebetu Hanci, Kahire, 1983.
- İBN ADİM, *Beğıyetu't-Teleb fi Tarihi Haleb*, Thk. Süheyl Zekkar, Darul Fikr, Beyrut, 1988.

- İBN KESİR, *El Bıdaye Ve'n-Nihaye*, (çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 2000.
- İBN KUTEYBE, Abdullah Muhammed b. Müslim, *Şiir Ve Şuara*, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), Darul Maarif, Kahire, 1904.
- İBN MENZUR, Ebu-l Fadl Cemaluddin İbn Mukrim, *Lisanu-l Arap*, Daru-s Sadr Beyrut, 1994.
- İBN MÜNKİZ, Usame, *Kitabü'l-I'tibar*, (Çev. Yusuf Ziya Cömert), Kitabevi Yayınları, III. bs. İstanbul, 2012..
- _____, *Divanu'ş-Şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevi, Hamid Abdulmecid, Beyrut, 1983.
- _____, *Lubabi'l Adab*, Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Yay. Mektebetu Sunne, Kahire, 1987.
- İPEKTEN, Haluk, “Gazel”, DİA, XIII, İstanbul, 1991.
- SALLABİ, Ali Muhammed, *Selahaddin Eyyubi Ve Kudüs'ün Yeniden Fethi*, (Çev. Şerafettin Şenaslan), Ravza Yayınları, I. bs. İstanbul, 2010.
- _____, Ali Muhammed, *Devletu Zengiyye; Necah Meşruu'l İslamiyy Bi Kiyadeti Nureddin Mahmud Şehid fi Mukavemeti Teğelğul Batuniy Ve Ğezu Salebiy*, Darul Ma'rife, Beyrut, 2007.
- SEYYİD, Eymen Fuad, “Fatımiler”, DİA, XII, İstanbul, 1991.
- SEVİM, Ali, “İbn Münkiz”, DİA, XX, İstanbul, 1991.
- ŞEŞEN, Ramazan, “Eyyubiler”, DİA, XII, İstanbul, 1991.
- _____, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- ŞULUL, Edibe, *Arap Edebiyatı Kadın Şairlerinden El Hansa'nın Edebi Kişiliği Ve Şiirinin Tahlili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili Belagati, Şanlıurfa, 2005.
- TURGAY, Nureddin, *Kur'an Ve Şiir*, DÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi Diyarbakır, Cilt. I 1999.
- TOPRAK, M. Faruk, “Mersiye”, DİA, XXIX, İstanbul, 1991.
- ZEKZUK, Mahmud Hamdi, “Medih”, *Mevsuetu-l İslamiyyetu-l Amme*, Kahire, 2001.
- ZENCİ, Muhammed, “Medh”, *Mu'cemu-l Mufessel*, II, Beyrut, 1999.

Ek: Usame İbn Münkiz'in Şiir Divanına Yazdığı Mukaddime:

مقدمة المؤلف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ثَقَى بِاللَّهِ

الحمد لله رب العالمين ، وصلى الله على سيدنا محمد خاتم النبيين ، وعلى آله
الطيبين الطاهرين ، وأصحابه البررة المتقين ، وأزواجه الطاهرات أمهات المؤمنين
صلاة دائمة إلى يوم الدين .

أقالك الله صفقة الندم ، وأقلك من زلة القدم ، وعاذك من خطأ المقال
واجتراحه ، وحصائد اللسان وجراحه ، ولأجعلك ممن إذا قال ، ندم واستقال ،
فأني [كلفت^(١)] بنظم الشعر في غرة [العمر]^(٢) أظنه من المآثر والمناقب ،
[وأعدده من الذخائر]^(٣) للعواقب .

فلما علت سني ، وانجلت جاهلية باطلي عني ، ووضح لي أن الشعر لهو وهون ،
وأن الشعراء يتبعهم الغاؤون ، أكبرت خطي وأعظمته ، وندمت على تفريطي
فيما نظمته . على أني بحمد الله ما فهت برقت ولا هجاء ، ولا مدحت لطمع
ولا رجاؤ ، تنزها عن رقت المقال ، وترفعاً عن من الرجال ، فحاولت أن أغسل
عني وضره ، وأعني أثره ، فعصاني منه ما شاع ، وملئت به الأفواه والأسماع ، فعدت
إلى تقليله وتمحيصه ، [وقمت] بتنخيله وتلخيصه ، وفيه بعد ذلك عيوب يشهد

(١) تنكة لسقط بالأصل بظها يتم المعنى .

(٢) » » » » يستقيم المعنى .

٤٨

بها لإنصافي وإفراري ، ويشفعُ في سترها اعترافي واعتذاري ، وأثبتُ في هذا الجزء منه ما حصلتُ منه على الاختصارِ ، لا على الاختيارِ ، وفيه ما فيه ، مما لا أنكره ولا أخفيه ، فظهوره قائلُ صدقٍ وعدلٍ ، وساتره أخو كرمٍ وفضلٍ ، وأنا القائلُ :

كَمَا رَدَدْتُ فِي شِعْرِي النَّظْرَ بَانَ ضَعْفُ الْعِيِّ فِيهِ ، وَظَهَرَ
لَيْسَ يُرْضِينِي ، وَلَا يُمَكِّنِي جَمَدًا مَا قَدْ شَاعَ مِنْهُ ، وَاشْتَهَرَ
فَأَجِيلُ الْفِكْرِ فِي تَقْلِيلِهِ فَإِذَا قَلَّ اخْتَصَرْتُ الْمُخْتَصِرُ
وَبِهِ فَقَرُّ إِلَى ذِي كَرَمٍ إِنْ رَأَى مَا فِيهِ مِنْ عَيْبٍ سَتَرَ
وَقَدْ جَعَلْتُهُ مُشْتَمَلًا عَلَى سِتَّةِ أَبْوَابٍ :

الباب الأول - الغزل . وينتظمُ في سلكه شكوى الفراق ، ووصفُ الحنين والاشتياق ، ثمَّ ما يجوز أن يلحق به ، من مكاتبات الإخوان ، ومعانبات الخُلقان ، وما يجذبُ هذا المعنى بأهدابه .

الباب الثاني - الأوصافُ .

الباب الثالث - الملحُ .

الباب الرابع - المدحُ . ويتشَبَّثُ به القولُ في الفخر المتضمنُ مآثرَ الإنسان وخلاله ، ثمَّ الحماسةُ الراجعُ معناها إلى التمدح بالشجاعة والبسالة

(٤٤)

٤٩

الباب الخامس - الأدب . ويتعلق بسببه الأمثال ، وما يجرى مجراها ،
أو يُلاحظ مغزاها ، ثم وصف الشيب والكبر ، ثم الزهد لمن تأمل واعتبر .
الباب السادس - المرائي .

وكلُّ باب من هذه الأبواب المذكورة مرتَّبٌ على حروف المُعْجَم ، فصلاً
فصلاً ، ليقرب تناول ما يُقصد منه ، والله تعالى المستوول في رحمةٍ توجب
العُفْران ، وتكفّر جرائم الألسان ؛ لأنه جوادٌ منان .

ÖZGEÇMİŞ

- 1. Adı Soyadı:** Remzi NAZLI
- 2. Doğum Tarihi:** 1Şubat 1984
- 3. Unvanı:** Öğretmen
- 4. Öğrenim Durumu:**

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans	İlahiyat	Sakarya Üniversitesi	2007-2011
Y.Lisans	Arap Dili ve Belagatı	Fırat Üniversitesi	2012-.....